

Małgorzata Chmiel, Wilga Herman,
Zofia Pomirska, Piotr Doroszewski

„Słowa na czasie”
Program nauczania języka polskiego
w klasach I–III gimnazjum

© Copyright by Nowa Era Sp. z o.o. 2015

Redakcja merytoryczno-językowa: Magdalena Grabowska,
Agnieszka Piechowiak, Katarzyna Ambroziak,
Anna Grabarczyk, Anna Tomaszewicz-Kowalska.

Nowa Era Sp. z o.o.
Aleje Jerozolimskie 146 D, 02-305 Warszawa
www.nowaera.pl, e-mail: jezykpolski@nowaera.pl, tel. 801 88 10 10

Spis treści

Wstęp	4
I. Ogólna charakterystyka programu	5
II. Cele kształcenia i wychowania.....	16
III. Treści nauczania	20
IV. Procedury osiągania celów	36
V. Zakładane osiągnięcia uczniów	47
VI. Propozycja kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć uczniów	53
VII. Materiały dydaktyczne	56

Wstęp

Współczesny świat stawia przed ludźmi, także bardzo młodymi, wciąż nowe wyzwania. Ciągłe zmiany i szybkie tempo życia powodują, że coraz trudniej jest znaleźć własne miejsce, jasno określić swoją postawę wobec świata i innych. W tej sytuacji szkoła powinna wyjść naprzeciw rodzącym się potrzebom – zapewnić wszechstronny rozwój intelektualny oraz osobowy uczniów w wymiarze indywidualnym i społecznym. Przekazywana w szkole wiedza nie może być oderwana od korzeni kulturowych. Należy więc stworzyć takie mechanizmy poznawania tradycji, aby współczesna młodzież w sposób aktywny i świadomy uczestniczyła w tworzeniu kultury duchowej.

Prezentowany program nauczania języka polskiego w gimnazjum „Słowa na czasie” został tak przygotowany, aby pomóc w planowaniu efektywnej pracy dydaktycznej, dostosowanej do potrzeb uczniów i warunków współczesnej szkoły. Program nauczania powstaje z myślą o nauczycielu, jednak rzeczywistym jego adresatem jest uczeń – podmiot działań dydaktycznych. Dlatego ideą niniejszego programu jest, aby uczeń kończący gimnazjum rozumiał siebie i innych ludzi oraz dostrzegał w zmieniającym się świecie to, co stałe. Powinien też wiedzieć, gdzie szukać odpowiedzi na ważne pytania egzystencjalne i jak je znajdować.

Program „Słowa na czasie” opiera się na określonych założeniach dydaktycznych i wychowawczych, uwzględniających specyfikę przedmiotu *język polski*. Zostały one przedstawione w **rozdziale I**. Omówiono tam również koncepcję programu i sposób jego realizacji. W **rozdziale II** sformułowano cele, które będzie realizował nauczyciel. Podzielono je na cele ogólne kształcenia i wychowania oraz cele szczegółowe nauczania języka polskiego w gimnazjum. W **rozdziale III** zamieszczono materiał nauczania obejmujący dwa zakresy kształcenia: literacko-kulturowy i językowy. Ujęto w nim także listę proponowanych lektur do każdej klasy. **Rozdział IV** zawiera procedury osiągania wyznaczonych celów kształcenia i wychowania, czyli opisy metod i form pracy uczniów, które można wykorzystać na lekcjach języka polskiego. Zakładane osiągnięcia ucznia, opracowane na podstawie celów szczegółowych, znajdują się w **rozdziale V**. Aby zwiększyć skuteczność działań nauczyciela i uczniów oraz by wyznaczyć odpowiednie granice, oczekiwane osiągnięcia zostały podzielone na poziomy – podstawowy (wiedza i umiejętności niezbędne do kontynuacji nauki na następnym etapie kształcenia) oraz ponadpodstawowy. Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć uczniów zamieszczono w **rozdziale VI**. Natomiast na końcu publikacji, w **rozdziale VII**, zaprezentowano materiały dydaktyczne pomocne w realizacji niniejszego programu.

I. Ogólna charakterystyka programu

1. Odniesienie do podstawy programowej

Program „Słowa na czasie” powstał zgodnie z aktualnymi założeniami programowymi MEN, zawartymi w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z 30 maja 2014 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (rozporządzenie zostało opublikowane w Dzienniku Ustaw z 2014 r. poz. 803).

Poniżej przytaczamy fragment dotyczący treści nauczania przedmiotu *język polski* na III etapie edukacyjnym.

Treści nauczania

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

1. Czytanie i słuchanie. Uczeń:

1) odbiera komunikaty pisane, mówione, w tym nadawane za pomocą środków audiowizualnych – rozróżnia informacje przekazane werbalnie oraz zawarte w dźwięku i obrazie;

2) wyszukuje w wypowiedzi potrzebne informacje oraz cytuje odpowiednie fragmenty tekstu;

3) porządkuje informacje w zależności od ich funkcji w przekazie;

4) odróżnia informacje o faktach od opinii;

5) rozpoznaje różnice między fikcją a kłamstwem;

6) rozpoznaje wypowiedzi o charakterze emocjonalnym i perswazyjnym;

7) rozpoznaje intencje wypowiedzi (aprobatę, dezaprobatę, negację, prowokację);

8) dostrzega w wypowiedzi ewentualne przejawy agresji i manipulacji;

9) rozpoznaje wypowiedź argumentacyjną, wskazuje tezę, argumenty i wnioski;

10) rozróżnia gatunki publicystyczne prasowe, radiowe i telewizyjne (artykuł, wywiad, reportaż);

11) czerpie dodatkowe informacje z przypisu.

2. Samokształcenie i docieranie do informacji. Uczeń:

1) samodzielnie dociera do informacji – w książkach, prasie, mediach elektronicznych oraz w wypowiedziach ustnych;

2) stosuje zasady korzystania z zasobów bibliotecznych, wyszukuje w bibliotece źródła potrzebnych mu informacji;

3) korzysta ze słownika: języka polskiego, poprawnej polszczyzny, frazeologicznego, wyrazów obcych, synonimów i antonimów oraz szkolnego słownika terminów literackich – w formie książkowej i elektronicznej.

3. Świadomość językowa. Uczeń:

1) rozumie pojęcie stylu, rozpoznaje styl potoczny, urzędowy, artystyczny i naukowy;

2) rozpoznaje wyrazy wieloznaczne i rozumie ich znaczenia w tekście;

3) dostrzega zróżnicowanie słownictwa – rozpoznaje słownictwo ogólnonarodowe i słownictwo o ograniczonym zasięgu (wyrazy gwarowe, terminy naukowe, archaizmy i neologizmy, eufemizmy i wulgaryzmy; dostrzega negatywne konsekwencje używania wulgaryzmów); rozpoznaje wyrazy rodzime i zapożyczone (obce) – rozumie ich funkcję w tekście;

4) rozpoznaje cechy kultury i języka swojego regionu;

5) rozpoznaje w zdaniach i w równoważnikach zdań różne rodzaje podmiotów, orzeczeń, dopełnień, okoliczników oraz przydawkę – rozumie ich funkcje;

6) rozróżnia rodzaje zdań złożonych podrzędnie i współrzędnie, imiesłowowe równoważniki zdań, zdania bezpodmiotowe oraz rozumie ich funkcje w wypowiedzi;

7) odróżnia temat fleksyjny od końcówki;

8) odróżnia czasowniki dokonane i niedokonane; rozpoznaje tryby i strony (czynną i bierną) czasownika oraz imiesłowy – wyjaśnia ich funkcje w tekście;

9) rozpoznaje temat słowotwórczy i formant w wyrazach pochodnych i wskazuje funkcje formantów w nadawaniu znaczenia wyrazom pochodnym.

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Uczeń zna teksty literackie i inne teksty kultury wskazane przez nauczyciela.

1. Wstępne rozpoznanie. Uczeń:

1) opisuje odczucia, które budzi w nim dzieło;

2) rozpoznaje problematykę utworu.

2. Analiza. Uczeń:

1) przedstawia najistotniejsze treści wypowiedzi w takim porządku, w jakim występują one w tekście;

2) charakteryzuje postać mówiącą w utworze;

3) rozróżnia narrację pierwszoosobową i trzecioosobową oraz potrafi określić ich funkcje w utworze;

4) wskazuje funkcje użytych w utworze środków stylistycznych z zakresu słownictwa (neologizmów, archaizmów, zdrobnień, zgrubień, metafor), składni (powtórzeń, pytań

retorycznych, różnego typu zdań i równoważników), fonetyki (rymu, rytmu, wyrazów dźwiękonaśladowczych);

5) omawia funkcje elementów konstrukcyjnych utworu (tytułu, podtytułu, motta, apostrofy, puenty, punktu kulminacyjnego);

6) przypisuje czytany utwór do właściwego rodzaju literackiego (epika, liryka, dramat);

7) rozpoznaje czytany utwór jako: przypowieść, pamiętnik, dziennik, komedię, dramat (gatunek), tragedię, balladę, nowelę, hymn, powieść historyczną;

8) rozpoznaje odmiany gatunkowe literatury popularnej: powieść lub opowiadanie obyczajowe, przygodowe, detektywistyczne, fantastycznonaukowe, fantasy;

9) wskazuje elementy dramatu, takie jak: akt, scena, tekst główny, tekst poboczny, monolog, dialog;

10) znajduje w tekstach współczesnej kultury popularnej (np. w filmach, komiksach, piosenkach) nawiązania do tradycyjnych wątków literackich i kulturowych; wskazuje przykłady mieszania gatunków;

11) uwzględnia w analizie specyfikę tekstów kultury przynależnych do następujących rodzajów sztuki: literatura, teatr, film, muzyka, sztuki plastyczne, sztuki audiowizualne.

3. Interpretacja. Uczeń:

1) przedstawia propozycję odczytania konkretnego tekstu kultury i uzasadnia ją;

2) uwzględnia w interpretacji potrzebne konteksty, np. biograficzny, historyczny;

3) interpretuje głosowo wybrane utwory literackie (recytowane w całości lub we fragmentach).

4. Wartości i wartościowanie. Uczeń:

1) ze zrozumieniem posługuje się pojęciami dotyczącymi wartości pozytywnych i ich przeciwieństw oraz określa postawy z nimi związane, np. patriotyzm-nacjonalizm, tolerancja-nietolerancja, piękno-brzydota, a także rozpoznaje ich obecność w życiu oraz w literaturze i innych sztukach;

2) omawia na podstawie poznanych dzieł literackich i innych tekstów kultury podstawowe, ponadczasowe zagadnienia egzystencjalne, np. miłość, przyjaźń, śmierć, cierpienie, lęk, nadzieja, wiara religijna, samotność, inność, poczucie wspólnoty, solidarność, sprawiedliwość; dostrzega i poddaje refleksji uniwersalne wartości humanistyczne;

3) dostrzega zróżnicowanie postaw społecznych, obyczajowych, narodowych, religijnych, etycznych, kulturowych i w ich kontekście kształtuje swoją tożsamość.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) tworzy spójne wypowiedzi ustne (monologowe i dialogowe) oraz pisemne w następujących formach gatunkowych: urozmaicone kompozycyjnie i fabularnie opowiadanie, opis sytuacji i przeżyć, zróżnicowany stylistycznie i funkcjonalnie opis zwykłych przedmiotów lub dzieł sztuki, charakterystyka postaci literackiej, filmowej lub rzeczywistej, sprawozdanie z lektury, filmu, spektaklu i ze zdarzenia z życia, rozprawka, podanie, życiorys i CV, list motywacyjny, dedykacja; dostosowuje odmianę i styl języka do gatunku, w którym się wypowiada;

2) stosuje zasady organizacji tekstu zgodne z wymogami gatunku, tworząc spójną pod względem logicznym i składniowym wypowiedź na zadany temat;

3) tworzy plan twórczy własnej wypowiedzi;

4) dokonuje starannej redakcji tekstu napisanego ręcznie i na komputerze (umiejętnie formatuje tekst, dobiera rodzaj czcionki według rozmiaru i kształtu, stosuje właściwe odstępy, wyznacza marginesy i justuje tekst, dokonuje jego korekty, jednocześnie kontrolując autokorektę), poprawia ewentualne błędy językowe, ortograficzne oraz interpunkcyjne;

5) uczestniczy w dyskusji, uzasadnia własne zdanie, przyjmuje poglądy innych lub polemizuje z nimi;

6) przestrzega zasad etyki mowy w różnych sytuacjach komunikacyjnych, m.in. zna konsekwencje stosowania form charakterystycznych dla elektronicznych środków przekazywania informacji, takich jak: SMS, e-mail, czat, blog (ma świadomość niebezpieczeństwa oszustwa i manipulacji powodowanych anonimowością uczestników komunikacji w sieci, łatwego obrażania obcych, ośmieszania i zawstydzania innych wskutek rozpowszechniania obrazów przedstawiających ich w sytuacjach kłopotliwych, zna skutki kłamstwa, manipulacji, ironii);

7) stosuje zasady etykiety językowej – wie, w jaki sposób zwracać się do rozmówcy w zależności od sytuacji i relacji, łączącej go z osobą, do której mówi (dorosły, rówieśnik, obcy, bliski), zna formuły grzecznościowe, zna konwencje językowe zależne od środowiska (np. sposób zwracania się do nauczyciela, lekarza, profesora wyższej uczelni), ma świadomość konsekwencji używania formuł niestosownych i obraźliwych;

8) świadomie, odpowiedzialnie, selektywnie korzysta (jako odbiorca i nadawca) z elektronicznych środków przekazywania informacji, w tym z internetu.

2. Świadomość językowa. Uczeń:

1) rozróżnia normę językową wzorcową oraz użytkową i stosuje się do nich;

2) sprawnie posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą polszczyzny; zna granice stosowania slangu młodzieżowego;

- 3) tworząc wypowiedzi, dąży do precyzyjnego wysławiania się; świadomie dobiera synonimy i antonimy dla wyrażenia zamierzonych treści;
- 4) stosuje związki frazeologiczne, rozumiejąc ich znaczenie;
- 5) stosuje różne rodzaje zdań we własnych tekstach; dostosowuje szyk wyrazów i zdań składowych do wagi, jaką nadaje przekazywanym informacjom;
- 6) wykorzystuje wiedzę o składni w stosowaniu reguł interpunkcyjnych; stosuje średnik;
- 7) przekształca części zdania pojedynczego w zdania podrzędne i odwrotnie, przekształca konstrukcje strony czynnej w konstrukcje strony biernej i odwrotnie, zamienia formy osobowe czasownika na imiesłowy i odwrotnie – ze świadomością ich funkcji i odpowiednio do celu całej wypowiedzi; zamienia mowę niezależną na zależną;
- 8) wprowadza do wypowiedzi partykuły, rozumiejąc ich rolę w modyfikowaniu znaczenia składników wypowiedzi;
- 9) wykorzystuje wykrzyknik jako część mowy w celu wyrażenia emocji; stosuje wołacz w celu osiągnięcia efektów retorycznych;
- 10) stosuje poprawne formy odmiany rzeczowników, czasowników (w tym imiesłowów), przymiotników, liczebników i zaimków; stosuje poprawne formy wyrazów w związkach składniowych (zgody i rzędu);
- 11) operuje słownictwem z określonych kręgów tematycznych (na tym etapie rozwijanym i koncentrującym się przede wszystkim wokół tematów: rozwój psychiczny, moralny i fizyczny człowieka; społeczeństwo i kultura; region i Polska).

2. Przeznaczenie programu

Materiał zawarty w programie adresowany jest do szerokiego grona odbiorców – nauczycieli języka polskiego oraz uczniów gimnazjów – zarówno z dużych miast, jak i z małych miejscowości. Pozwala w ciekawy sposób zaplanować pracę uczniów przeciętnych i bardzo zdolnych, nie lubiących języka polskiego i tych szczególnie nim zainteresowanych. Wychodzi naprzeciw oczekiwaniom nauczycieli polonistów, którzy chcą dobrze przygotować wszystkich uczniów do dalszej nauki i prawidłowego funkcjonowania we współczesnym świecie.

3. Specyfika przedmiotu język polski

Istotnym czynnikiem wpływającym na kształt programu nauczania jest wyjątkowy na tle innych przedmiotów szkolnych, interdyscyplinarny charakter przedmiotu *język polski*. Profesor Z. Uryga, dydaktyk literatury, opisuje cztery wymiary języka polskiego: - instrumentalny,

- historyczny,
- społeczno-filozoficzny,
- etyczny.

Wymiar instrumentalny związany jest z zadaniem wyposażenia ucznia w podstawowe umiejętności i narzędzia, warunkujące procesy uczenia się wszystkich innych przedmiotów i sprawne uczestnictwo w życiu zbiorowości.

Składają się na ten wymiar:

- elementarne umiejętności czytania i pisania, opanowanie techniki szybkiego czytania, nawyków ortograficznych itp.;
- umiejętność cichego czytania ze zrozumieniem, decydująca o powodzeniu lub niepowodzeniu szkolnym;
- kultura czytania i kompetencja lekturowa: umiejętność orientowania się w tekstach o różnym stopniu komplikacji, właściwego reagowania na różne funkcje języka, odbioru znaczeń metaforycznych;
- umiejętność interpretowania tekstów i wyrabiania dzięki niej świadomości własnego udziału w interpretowaniu zjawisk otaczającego świata;
- umiejętność czytania różnych pozajęzykowych kodów znakowych (np. ikonicznych, dźwiękowych), decydująca o poziomie uczestnictwa we współczesnej kulturze i procesach komunikacji audiowizualnej;
- umiejętność komponowania i redagowania tekstów zgodnie z intencją wypowiedzi, jej okolicznościami oraz wymaganiami form gatunkowych;
- sprawność i kultura wyrażania myśli i przeżyć w żywej mowie, opanowanie techniki żywego słowa;
- opanowanie techniki pracy umysłowej, podstawowych procedur logicznego rozumowania i precyzowania myśli; orientacja w sposobach korzystania z różnorodnych źródeł informacji. [...]

Wymiar historyczny związany jest z zadaniem wprowadzania ucznia w różnorodne złoże znaków kulturowych funkcjonujących w życiu współczesnym oraz w obszar tradycji kultury i życia narodu, kształtujących poczucie wspólnoty.

Wymiar ten obejmuje:

- zapoznanie się z dziełami polskiego i światowego piśmiennictwa, zmierzające do stworzenia pewnego obrazu jego rozwoju (poznanie wyselekcjonowanego kanonu dzieł, sylwetek niektórych twórców, przybliżenie obrazu głównych epok rozwoju kultury);
- wprowadzenie w wiedzę o przemianach i rozwoju narodowych i społecznych treści życia narodu polskiego, o narodzinach, tworzeniu, wygasaniu i odradzaniu się różnych

idei na tle przemian historycznych;

- wprowadzenie w obraz przemian kultury materialnej, konwencji obyczajowych i estetycznych, stylów w różnych dziedzinach sztuki;

- przybliżenie – na przykładach tekstów piśmiennictwa minionych epok – zjawisk życia języka, jego rozwoju, wzbogacenia form, różnicowania się, elastyczności jego funkcji komunikacyjnych itp.;

- zapoznanie z różnorodnością gatunków literackich, ukształtowaną w toku przemian literatury i pełnionych przez nią funkcji społecznych. [...]

Wymiar społeczno-filozoficzny związany jest z koniecznością otwierania się lekcji języka polskiego na przeżycia i przemyślenia młodych odbiorców literatury, liczenia się z ich motywacjami czytania i potrzebami wieku dorastania, z doświadczeniami uczestnictwa w procesach społecznej komunikacji.

Mieszczą się w tym obszarze:

- wprowadzenie za pośrednictwem tekstów literackich w niezbędną dorastającemu człowiekowi wiedzę psychologiczną, w umiejętność obserwowania człowieka, rozpoznawania jego reakcji, przeżyć, w rozumienie wielu skomplikowanych zjawisk życia wewnętrznego;

- wprowadzenie na podobnej zasadzie w podstawowe elementy wiedzy socjologicznej, w umiejętność analizy relacji między życiem jednostki i funkcjonowaniem społeczeństwa;

- poznawanie pojęć i problemów filozoficznych, związanych ściśle z treściami analizowanych tekstów literackich;

- trwała obecność problematyki etycznej i aksjologicznej oraz częsty udział zagadnień epistemologicznych w procesach interpretacji utworów (postaci literackich, konfliktów, konstrukcji obrazu świata);

- poznawanie języka jako narzędzia komunikacji społecznej; jego systemu, funkcji, zagrożeń (np. manipulacji językowej); wprowadzenie w problemy semiotyki. [...]

Wymiar estetyczny związany jest z tą szczególną sferą wartości, którą do procesu edukacyjnego wnoszą teksty literackie i inne teksty kultury dzięki organizacji swojego języka i struktur artystycznych.

Ten wymiar przedmiotu zaznacza się obecnością na lekcjach języka polskiego następujących elementów:

- analizy języka dzieł i struktur artystycznych, prowadzącej do poznawania pojęć literackich, wprowadzania uczniów w umiejętność posługiwania się nimi i kształtowania świadomości literackiej;

- tworzenia sytuacji sprzyjających przeżyciu estetycznemu i dostrzeżeniu wartości dzieł; sytuacji takich, jak: eksponowanie dzieł, ujawnianie sposobów ich konkretyzacji, korygowanie recepcji niepełnej lub fałszywej, organizowanie płaszczyzny wymiany wrażeń, opinii i sądów wartościujących itp.;

- tworzenia sytuacji pozalekcyjnych kontaktów z literaturą i sztuką; wyjścia do teatru, do muzeów, na wystawy, szkolny teatr czy kabaret, wieczory literackie itp.;

- przetwarzania tekstów, stosowania różnorodnych technik przekładu intersemiotycznego, rozbudzającego kreatywność uczniów, oddziałującego na ich wyobraźnię i pobudzającego do czynnego uczestnictwa w kulturze; tu także jest miejsce na swobodne redagowanie tekstów.

(Z. Uryga, „Język polski – wymiary szkolnego przedmiotu”, [w:] „Kompetencje szkolnego polonisty”, red. B. Chrząstowska, WSiP, Warszawa 1995, s. 28–31)

Zaprezentowane cztery wymiary języka polskiego pozwalają na sformułowanie trudnych, a jednocześnie bardzo ciekawych zadań, które stoją przed nauczycielem polonistą. Należą do nich:

- stworzenie uczniom warunków do wszechstronnego rozwoju osobowego (psychicznego, duchowego, moralnego, społecznego i intelektualnego);

- wyposażenie młodych ludzi w wiedzę i umiejętności, które pozwolą im godnie żyć w zmieniających się warunkach;

- zapoznanie z dziedzictwem kulturowym i przygotowanie do uczestnictwa w kulturze współczesnej (regionalnej, narodowej i powszechnej);

- wykształcenie sprawności językowej umożliwiającej komunikowanie się z ludźmi i korzystanie z dorobku kultury;

- przygotowanie do samokształcenia i współdziałania z innymi;

- pomoc w ukształtowaniu systemu wartości;

- wykształcenie umiejętności podejmowania świadomych i samodzielnych decyzji dotyczących spraw najważniejszych.

4. Założenia dydaktyczne i wychowawcze

Z interdyscyplinarnego charakteru przedmiotu *język polski* oraz z zadań, które stoją przed nauczycielem polonistą, wynikają założenia dydaktyczne i wychowawcze programu „Słowa na czasie”.

Podstawowym **założeniem dydaktycznym** programu jest dążenie do stosowania takich narzędzi analizy i interpretacji tekstu kultury, aby uczniowie:

- poznali dorobek kulturowy dzięki wprowadzeniu ich w dziedzictwo literackie i kulturowe, uświadomieniu istnienia tradycji narodowej i europejskiej, wykształceniu umiejętności rozpoznawania archetypów i tropów kulturowych we współczesnej kulturze;
- mieli świadomość istnienia zarówno uniwersalnych wartości kulturowych, jak i zmiennych, typowych dla danej epoki, sposobów postrzegania świata i człowieka;
- rozumieli, że uczestnictwo w kulturze pomaga lepiej rozumieć siebie i otaczający nas świat;
- poznali różne postawy moralne i potrafili wskazać konsekwencje dokonywanych wyborów;
- uzmysłowili sobie ciągłość i spójność dziedzictwa kulturowego, co pomoże im w odszukaniu korzeni kultury współczesnej;
- zdawali sobie sprawę z działania mechanizmów kulturowych;
- zauważali korespondencję różnych sztuk dzięki wprowadzeniu interpretacji porównawczych;
- byli wdrażani do samodzielnego poszukiwania wiedzy ułatwiającej analizę i interpretację tekstów kultury;
- przygotowali się do świadomego, krytycznego odbioru dzieł kultury (także masowej);
- odróżniali kulturę wysoką od kiczu.

Człowiek jako istota społeczna nie może żyć poza społeczeństwem. Zatem niezwykle ważne jest również wytworzenie kompetencji komunikacyjnych opartych na:

- wrażliwości językowej;
- świadomości znaczenia sprawności językowej dla prezentacji własnej osoby;
- rozpoznaniu sytuacji mówienia oraz dobraniu środków językowych odpowiednich do celu wypowiedzi;
- budowaniu wypowiedzi uwzględniających ich odbiorcę i typ kontaktu;
- sprawności poprawnego mówienia i pisania;
- zachowaniach językowych zgodnych z etyką mówienia;
- traktowaniu języka jako składnika kultury;

- ukazaniu systemu i życia języka: jego rozwoju, zróżnicowania, bogactwa znaczeń i środków ekspresji;
- wskazaniu wartości kryjących się w nauce języka.

Ponadto ważnym składnikiem procesu kształcenia powinno być powiązanie wiedzy i umiejętności z działalnością wychowawczą. Dlatego niniejszy program nauczania proponuje **założenia wychowawcze**, kształtujące następujące postawy patriotyczne i społeczne:

- miłość do ojczyzny,
- poszanowanie tradycji,
- humanizm,
- uczciwość,
- odpowiedzialność,
- poszanowanie dla drugiego człowieka,
- kreatywność,
- kultywowanie wartości wyższych (przede wszystkim prawdy, dobra i piękna).

5. Koncepcja programu

Program zakłada blokowy układ treści nauczania w każdej klasie. Poszczególne bloki pełnią określone funkcje, a ich regularna powtarzalność organizuje proces zdobywania oraz przyswajania wymaganej wiedzy i umiejętności, odpowiednio do możliwości poznawczych uczniów.

Blok 1. Utwory z epoki – wprowadza perspektywę historycznoliteracką, która porządkuje odbiór dzieł literackich w ich chronologicznym układzie. Obejmuje utwory reprezentatywne dla poszczególnych epok literackich.

Blok 2. Nawiązania do epoki – pokazuje łańcuch powiązań intertekstualnych między literaturą dawną i współczesną, obrazuje dialogowość kultury różnych epok. Pozwala uczniom zrozumieć, że archetypy i toposy obecne w utworach dawnych nie są inne niż te, które fascynują współczesnych twórców.

Blok 3. Teksty bliskie uczniom – koncentruje się wokół tekstów, po które uczniowie sami chętnie sięgają. Z jednej strony utwory te ujawniają dylematy młodych ludzi, a z drugiej – pozwalają im dostrzec, że współczesne problemy nie różnią się od tych z minionych epok. W ten sposób prezentowane teksty mogą pomóc uczniom w zrozumieniu siebie i innych, a także zachęcić ich do traktowania literatury i sztuki jako źródła wiedzy o człowieku i świecie.

Blok 4. Media – wprowadza w świat teatru, filmu, muzyki, sztuk plastycznych oraz

telewizji, radia, prasy i internetu. Stanowi odpowiedź na wyzwania współczesnej cywilizacji, której znaczącym rysem jest multimedialność. Proponowane zagadnienia systematyzują informacje o świecie mediów i ukazują ich wzajemne powiązania.

Blok 5. O języku – obejmuje zagadnienia z zakresu komunikacji językowej, form wypowiedzi oraz nauki o języku.

Pięć następujących po sobie bloków tworzy dział, w którego obrębie tematykę każdorazowo wyznacza blok 1. Przykładowo:

Dział I

Blok 1. W starożytnym świecie

Blok 2. Współcześnie o Biblii i antyku

Blok 3. Przypadek, przeznaczenie czy siła wyższa?

Blok 4. Teatr – świat widza i aktora

Blok 5. Laboratorium języka

Szczególne miejsce w niniejszym programie nauczania zajmuje kształtowanie sprawności językowej ucznia, gdyż język jest narzędziem komunikacji międzyludzkiej, a także myślenia i poznania. Tylko to, co można „ujęzykować”, staje się częścią naszego obrazu świata, a jako składnik słownika mentalnego umożliwia rozumienie i tworzenie komunikatów językowych, warunkuje sprawność czytania i pisania. Bardzo ważne jest zwłaszcza rozwijanie słownictwa nazywającego emocje. Współczesny młody człowiek z racji szerokiego dostępu do mediów dysponuje na ogół dość pokaźnym zasobem wiadomości o materialnym świecie i środowisku, w którym żyje. Jednak jego wiedza o sprawach ludzkich, uczuciach i przeżyciach jest nieproporcjonalnie uboga. Stąd rodzi się potrzeba prowokowania takich sytuacji dydaktycznych związanych z omawianą lekturą, które pozwoliłyby uczniom rozwinąć słownictwo ujawniające bogactwo życia psychicznego człowieka.

W poszczególnych działach zagadnienia zostały tak dobrane, aby uczeń mógł usystematyzować wiedzę i umiejętności zdobyte w szkole podstawowej oraz rozszerzyć je o nowe, niezbędne osiągnięcia. Nadrzędnym założeniem jest uzyskanie przez ucznia sprawności i swobody językowej, które umożliwią mu świadomą i skuteczną komunikację w różnych sytuacjach życiowych, a także ułatwią aktywny udział w świecie kultury. Równie ważne w tym względzie jest opanowanie zasad poprawności i etyki językowej, przyczyniające się dodatkowo do kształtowania postawy szacunku dla języka ojczystego.

Zgodnie z założeniami programu kształcenie literacko-kulturowe powinno odbywać się w powiązaniu z kształceniem językowym. Interesujący materiał literacko-kulturowy

skłoni ucznia do mówienia i pisania, a także skieruje jego uwagę na język jako narzędzie komunikacji, zachęci do obserwowania wypowiedzi cudzych i własnych oraz do teoretycznej refleksji.

6. Realizacja programu

Program „Słowa na czasie” stosuje się do ustaleń zawartych w ramowym planie nauczania, według których na naukę języka polskiego w gimnazjum przewidzianych jest łącznie 450 godzin lekcyjnych w trzyletnim cyklu kształcenia. Uwzględnia również sytuację, gdy decyzją dyrekcji szkoły przyznawane są dodatkowe godziny. W związku z tym nauczyciel może dostosować czas realizacji poszczególnych zagadnień, jak również kolejność ich omawiania do określonej liczby godziny lekcyjnych oraz poziomu danej klasy.

II. Cele kształcenia i wychowania

1. Cele ogólne nauczania języka polskiego w gimnazjum

Nauka języka polskiego w gimnazjum musi zapewnić każdemu uczniowi wszechstronny rozwój osobowości zgodnie z jego możliwościami i potrzebami. Powinna także wyposażyć go w wiedzę o człowieku i świecie oraz pomóc w osiągnięciu takiej sprawności językowej, by mógł swobodnie pobierać, przyswajając, rozumieć i tworzyć informacje konieczne do pełnego egzystowania w społeczeństwie. Ponadto niezbędne jest wdrożenie ucznia do samodzielnego kształcenia się.

W sferze poznawczej i kształcącej uczeń powinien:

- osiągnąć dojrzałość intelektualną, emocjonalną i moralną potrzebną do kontynuowania nauki na wyższym poziomie edukacyjnym;
- zdobyć wiedzę i umiejętności pozwalające na jak najpełniejsze uczestnictwo w kulturze, w tym poznać wybrane – dawne i współczesne – dzieła literackie oraz inne teksty kultury regionalnej, narodowej i powszechnej;
- rozwinąć zainteresowania czytelnicze;
- wykształcić – jako nadawca i odbiorca tekstów – sprawność językową, która umożliwi mu porozumiewanie się z ludźmi w różnych sytuacjach i pozwoli na uczestnictwo w kulturze;
- posługiwać się językiem świadomie, poprawnie i refleksyjnie;
- nabyć umiejętność samokształcenia – planowania i organizowania własnej nauki.

W sferze wychowawczej uczeń powinien:

- poznać i zrozumieć samego siebie;
- nauczyć się kształtować swój charakter – wolę, wyobraźnię, uczucia wyższe;
- zbudować własny system wartości;
- przyjmować odpowiedzialność za swoje słowa i czyny;
- rozumieć i szanować innych, zwłaszcza słabszych, wymagających pomocy i wsparcia;
- wykształcić umiejętność empatii;
- budować więzi i właściwe relacje międzyludzkie;
- poszerzać świadomość ekologiczną;
- cenić i szanować wartości świata kultury, a także przyjmować odpowiedzialność za wspólne dziedzictwo kulturowe.

2. Cele szczegółowe nauczania języka polskiego w gimnazjum

Nadrzędnym celem edukacji szkolnej jest wykształcenie umiejętności sprawnego posługiwania się językiem, która gwarantuje możliwość orientacji w świecie oraz staje się podstawą i narzędziem rozwoju młodego człowieka.

Osoba sprawna językowo zaspokaja bez kłopotu swoje potrzeby odbiorcze i nadawcze. Oznacza to, że odbiera, rozumie i wykorzystuje dla własnych celów różne teksty – słyszane i czytane, a także tworzy i przekazuje informacje zgodnie ze swoimi intencjami i potrzebami. Ponieważ poziom sprawności językowej ściśle wiąże się ze stopniem rozwoju i charakterem języka osobniczego, celem nauczania języka polskiego w gimnazjum jest doprowadzenie do sytuacji, w której wszyscy uczniowie będą posługiwać się kodem rozwiniętym.

A. Odbiór tekstów kultury, w tym szczególnie tekstów literackich

Słuchanie

- Uważne i wnikliwe słuchanie z nastawieniem na nadawcę.
- Rozpoznawanie intencji nadawcy (aprobaty, dezaprobaty, negacji, prowokacji).
- Słuchanie ze świadomością możliwości manipulacji językowej.
- Rozróżnianie wypowiedzi o charakterze emocjonalnym i perswazyjnym.
- Odróżnianie informacji o faktach od opinii.
- Słuchanie funkcjonalne (np. w celu wychwycenia określonych informacji).
- Słuchanie w funkcji estetycznej.

Czytanie

- Kształcenie właściwej techniki cichego czytania – eliminacja ruchów wstecznych oczu i ruchów artykulacyjnych.
- Kształcenie szybkiego tempa cichego czytania.
- Kształcenie właściwej techniki głośnego czytania – zachowanie odpowiedniej artykulacji, linii melodycznej itp.
- Interpretacja głosowa tekstu literackiego i własnego.
- Czytanie ze zrozumieniem tekstów literackich, informacyjnych, popularnonaukowych i użytkowych na każdym poziomie (wyrazu, zdania, akapitu, większych jednostek organizacyjnych) – kształtowanie nawyku czytania.
- Odczytywanie idei tekstów.
- Rozpoznawanie różnic między fikcją a kłamstwem w poznanych tekstach.
- Rozróżnianie rodzajów i gatunków czytanych utworów.
- Rozpoznawanie wypowiedzi argumentacyjnych – wskazywanie tezy, argumentów i wniosków.
- Wykorzystywanie wiedzy teoretycznoliterackiej do zrozumienia tekstów.
- Rozpoznawanie wartości uniwersalnych wpisanych w dzieła literackie.
- Odnajdowanie związków pomiędzy tekstami.
- Próby umiejscawiania tekstu literackiego w konkretnej epoce – dostrzeganie związku między utworem a epoką, w której powstał.

Odbiór innych tekstów kultury

- Znajomość i rozumienie podstawowych wyróżników kodów charakterystycznych dla różnych dziedzin sztuki (malarstwa, rzeźby, architektury, muzyki, teatru, filmu itp.) oraz praktyczne wykorzystanie tej wiedzy.
- Uczestnictwo w różnego rodzaju wydarzeniach kulturalnych umożliwiających kontakt ze sztuką – kształtowanie nawyku obcowania ze sztuką.
- Wyrażanie własnych opinii i próby oceny dzieł sztuki.
- Umiejscawianie dzieła sztuki w konkretnej epoce – dostrzeganie cech typowych dla epoki i indywidualnych.
- Dostrzeganie zjawiska korespondencji sztuk.

B. Umiejętności nadawcze – wypowiedzianie się w mowie i piśmie

Mówienie

- Kształcenie techniki poprawnego mówienia – wymowy, dykcji, intonacji.

- Kształcenie umiejętności budowania spójnych wypowiedzi zgodnie z zamierzoną intencją i ze świadomością celowego wyboru środków językowych.
- Kształcenie umiejętności nawiązywania i podtrzymywania kontaktu w różnych sytuacjach z zachowaniem norm kultury.
- Przygotowywanie samodzielnych wypowiedzi (np. krótkich mów okolicznościowych – życzeń, podziękowań; referowanie zagadnień) z wykorzystaniem środków retorycznych.
- Kształcenie umiejętności dyskusowania.
- Dostrzeganie pozajęzykowych środków wyrazu, wykorzystywanie ich w wypowiedziach własnych.
- Uwrażliwianie na zjawisko manipulacji językowej.
- Budowanie świadomości różnic między językiem mówionym a pisanym.

Pisanie

- Wdrażanie do starannego redagowania tekstu napisanego ręcznie i na komputerze.
- Kształcenie nawyku pisania ortograficznego.
- Kształcenie potrzeby korzystania ze słowników.
- Znajomość budowy wypowiedzi pisemnych przewidzianych jako obowiązkowe przez program nauczania.
- Ćwiczenie umiejętności budowania spójnych, dobrze skonstruowanych tekstów (formy przewidziane przez program nauczania).
- Kształcenie dbałości o poprawność językową budowanych tekstów (w zakresie słownictwa i składni).
- Kształcenie nawyku dbania o poprawność i oryginalność stylistyczną pisanych wypowiedzi.

C. Świadome posługiwanie się językiem ojczystym

- Poszerzanie słownictwa ucznia (bogacenie słownictwa związanego z człowiekiem, jego życiem psychicznym i duchowym, życiem w bliskim i dalszym środowisku itp.).
- Niwelowanie różnic wynikających z niejednolitego tempa rozwoju mowy i myślenia między uczniami.
- Wdrażanie młodzieży do posługiwania się kodem rozwiniętym.
- Kształcenie świadomego, refleksyjnego i kulturalnego posługiwania się językiem ojczystym w rozmaitych sytuacjach komunikacyjnych.
- Wdrażanie do wykorzystywania wiedzy o języku w budowaniu tekstów własnych

i odbiorze tekstów cudzych.

- Uwrażliwianie na poprawność językową własną i innych osób.
- Budowanie świadomości, że posługiwanie się poprawnym i rozwiniętym językiem jest warunkiem dobrego funkcjonowania w świecie.

D. Samokształcenie

- Racjonalne planowanie pracy umysłowej.
- Dobór właściwych technik uczenia się.
- Korzystanie z różnorodnych źródeł informacji, samodzielne poszukiwanie tych źródeł.
- Umiejętność oceny własnej wiedzy jako środek do budowania poczucia wartości i podstawa planowania nauki.
- Kształtowanie zamiłowania do wiedzy.

III. Treści nauczania

Kształcenie w gimnazjum zajmuje ważne miejsce w ogólnym procesie nauczania. Trzeci etap edukacyjny powinien odróżniać się od drugiego nie tylko zwiększonym poziomem wymagań, lecz także zakresem materiału i sposobem jego przekazywania. Warto wprowadzić już na tym etapie wstępne rozeznanie historycznoliterackie: łagodnie, na przystępnych przykładach, ale chronologicznie, bez zamętu i chaosu. Trzeba jednak mocno podkreślić, że intencją autorów programu nie jest zachęcanie do nauczania w gimnazjum historii literatury. Opracowanie czytanych tekstów literackich powinno mieć charakter monograficzny. Uwzględnienie kontekstów: historycznoliterackiego, historycznego, teoretycznoliterackiego, biograficznego czy filozoficznego zależy od nauczyciela, który najlepiej zna poziom rozwoju myślenia i mowy swoich uczniów. Natomiast kolejność poznawanych utworów pomoże młodzieży w porządkowaniu wiedzy, odkrywaniu jedności świata kultury i dostrzeganiu związków pomiędzy jego elementami.

Nauka o języku podporządkowana jest pragmatyce językowej i służy wykształceniu umiejętności komunikacyjnych. Ćwiczenia stylistyczne mają wielorakie funkcje: rozwijają zasób leksykalny uczniów i ich sprawność językową, a także uczą posługiwania się określonym gatunkiem wypowiedzi. Warto pamiętać, iż kształcenie językowe wymaga interdyscyplinarności – łączenia elementów z różnych dziedzin językoznawstwa. Jednakże wprowadzanie nowych wiadomości powinno być podporządkowane wyższym podziałom, dlatego też pewne działy językoznawstwa będą zajmowały znaczące miejsce w poszczególnych latach nauki. I tak w klasie I znajdują się

tematy z fleksji i frazeologii, w klasie II – składni, a w klasie III – fonetyki, słowotwórstwa i leksykologii. Jednocześnie poznane wcześniej elementy wiedzy o języku będą powtarzane podczas omawiania nowych zagadnień, tak aby utrwalać zdobyte wiadomości i tworzyć spójne, trwałe podstawy kompetencji językowej. W każdej klasie przy realizowaniu tematów z nauki o języku należy zwracać uwagę na związane z nimi kwestie ortograficzne oraz interpunkcyjne.

W zakresie komunikacji językowej oraz stylistyki poszczególne umiejętności będą porządkowane i uzupełniane, przy systematycznym zwiększaniu wymagań, w celu umożliwienia stałego rozwoju sprawności językowej uczniów.

Jedną z podstawowych zasad kształcenia przyjętą podczas konstruowania programu „Słowa na czasie” jest metoda rozwijania wcześniej poznanych wiadomości i nabytych umiejętności – poszczególne etapy kształcenia językowego łączą się ze sobą, nowe wiadomości nadbudowywane są na materiale już przyswojonym przez ucznia.

W tabeli wyszczególniono zagadnienia i treści nauczania. Pod nazwą *pojęcia* zgromadzono różnorodne hasła i terminy wyznaczające krąg tematyczny danego zagadnienia.

KLASA I

Zagadnienia	Treści nauczania
Dział I	
Blok 1. Utwory z epoki W starożytnym świecie	<ul style="list-style-type: none"> - obraz epoki starożytnej: najważniejsze zjawiska historyczne, społeczne i kulturowe (filozofia, nauka, sztuka) - Biblia i mitologia grecka jako źródła kultury europejskiej - uniwersalne wartości w Biblii i mitach - budowa Biblii - biblijny obraz Boga, świata i człowieka - literacki charakter Biblii na przykładzie wybranych gatunków biblijnych - mitologiczne wyobrażenia dotyczące narodzin bogów, świata i człowieka - ingerencja bogów w życie ludzkie - epos antyczny jako najstarszy gatunek epicki - biblijne i mitologiczne tropy kulturowe - Biblia i mitologia jako skarbnice frazeologizmów <p>Pojęcia: filozofia, stoicyzm, epikureizm, przepowiednia, prorocstwo, alegoria, symbol, sens symboliczny i metaforyczny, przenośnia, przypowieść (parabola), pieśń, hymn, mit, mitologia, atrybut, werset, rodzaje literackie (epika, liryka, dramat), tragedia, komedia, porównanie, porównanie homeryckie, epos.</p>
Blok 2. Nawiązania do epoki Współcześnie o Biblii	<ul style="list-style-type: none"> - motywy biblijne w dzisiejszej literaturze i sztuce - znaczenie Biblii i wiary w życiu współczesnego człowieka - opisywanie obecnej rzeczywistości i relacji międzyludzkich

i antyku	<p>za pomocą symboliki postaci biblijnych i mitologicznych</p> <ul style="list-style-type: none"> - wpływ filozofii antycznej na współczesną kulturę - Biblia i mity jako źródło inspiracji kulturowych <p>Pojęcia: mitologizacja, liryka bezpośrednia i pośrednia, anafora, homonim.</p>
Blok 3. Teksty bliskie uczniom Przypadek, przeznaczenie czy siła wyższa?	<ul style="list-style-type: none"> - różne sposoby interpretowania wydarzeń życiowych: przeznaczenie, przypadek, wola boska - rola przypadku i przeznaczenia w życiu człowieka - dostrzeganie możliwości manipulowania ludźmi za pomocą wróżb i horoskopów, przyczyny popularności tego typu przekazów - wolność i odpowiedzialność a fatalizm i determinizm - przesady (zabobony) w wymiarze społecznym i kulturowym, ocena zjawiska - pogodzenie się z losem jako przykład akceptacji perypetii życiowych, optymistyczna interpretacja doświadczeń ludzkich <p>Pojęcia: puenta (pointa), narracja pierwszoosobowa i trzecioosobowa.</p>
Blok 4. Media Teatr – świat widza i aktora	<ul style="list-style-type: none"> - antyczny rodowód teatru - budowa starożytnego teatru greckiego - podobieństwa i różnice między teatrem dawnym a współczesnym - słowo, gest, ruch – aktorskie środki ekspresji - czynniki współtworzące fenomen teatru: zaangażowanie widza, więź między widzami a aktorami, niepowtarzalność każdego spektaklu - plakat teatralny i jego funkcje <p>Pojęcia: Dionizje, katharsis, skene, chór, proskenion, scena, orchestra, widownia, tragedia, komedia, tekst główny, tekst poboczny (didaskalia), plakat teatralny.</p>
Blok 5. O języku Laboratorium języka	<ul style="list-style-type: none"> - formy wypowiedzi: zasady organizacji tekstu, budowa akapitu, spójność tekstu, opis postaci, przedmiotu, krajobrazu, przeżyć, sytuacji, dzieła sztuki, scenografii teatralnej - komunikacja językowa: elementy komunikacji językowej, intencja wypowiedzi, rozpoznawanie intencji wypowiedzi (m.in.: aprobata, dezaprobata, negacja, prośba, namowa, odmowa, obietnica) - frazeologia: związki frazeologiczne stałe i łączliwe (zwroty, wyrażenia, frazy), frazeologia we współczesnej reklamie, rozbicie frazeologizmu jako zamierzony efekt artystyczny, błędy frazeologiczne - fleksja: czasowniki osobowe i nieosobowe, odmiana czasownika, strona czasownika, czasowniki przechodnie i nieprzechodnie, przekształcanie konstrukcji strony czynnej w konstrukcje strony biernej i odwrotnie, strona czasownika w zdaniu a precyzja wypowiedzi, czasowniki o nieregularnej odmianie, pisownia czasowników z przeczeniem <i>nie</i> i częstką <i>by</i>, imiesłowy przymiotnikowe i przysłówkowe, zmienianie form osobowych czasownika na imiesłowy i odwrotnie – ze świadomością ich funkcji oraz odpowiednio do celu całej wypowiedzi, pisownia imiesłów z przeczeniem <i>nie</i>
Dział II	
Blok 1. Utworky z epoki	- obraz epoki średniowiecza: najważniejsze zjawiska historyczne, społeczne i kulturowe (filozofia, nauka, sztuka)

<p>W kręgu średniowiecza</p>	<ul style="list-style-type: none"> - średniowieczny obraz świata - uniwersalny charakter kultury średniowiecza - parenetyczny charakter literatury średniowiecza – wzorzec osobowy władcy, rycerza, świętego-ascety - śmierć jako popularny motyw w średniowiecznej sztuce - legendy rycerskie - symbolika średniowieczna - związki frazeologiczne związane z rycerstwem <p>Pojęcia: uniwersalizm, wzorzec osobowy, tryptyk, iluminacja, asceza, asceta, archaizm, taniec śmierci (<i>danse macabre</i>), rycerz, epos rycerski, patos.</p>
<p>Blok 2. Nawiązania do epoki Powroty do średniowiecza</p>	<ul style="list-style-type: none"> - funkcjonowanie średniowiecznych wartości w obecnej rzeczywistości - wpływ średniowiecza na wyobraźnię współczesnego człowieka - wizerunek śmierci dawniej i dziś - idealizacja jako sposób postrzegania świata - dzieła średniowieczne jako inspiracja dla sztuki i literatury współczesnej <p>Pojęcia: ironia, <i>memento mori</i>, drzeworyt, miniatura.</p>
<p>Blok 3. Teksty bliskie uczniom Wobec życia i bliźniego</p>	<ul style="list-style-type: none"> - kluczowe wartości w życiu człowieka (transcendentne, poznawcze, estetyczne, moralne) - kryteria kształtujące hierarchię wartości – uniwersalne czy indywidualne? - czynniki budujące więzi międzyludzkie - godne życie i godna śmierć – ponadczasowe pragnienia człowieka - poświęcenie i ofiarność jako wyzwanie dla postawy konsumpcyjnej (idea wolontariatu) - rola rodziny w kształtowaniu wartości etycznych, moralnych i społecznych <p>Pojęcia: sympptom, lojalność, solidarność, wolontariat, wolontariusz, hospicjum, praca charytatywna.</p>
<p>Blok 4. Media Film – magia ekranu</p>	<ul style="list-style-type: none"> - krótka historia kina - filmowe środki wyrazu – obraz, ruch, muzyka - proces powstawania dzieła filmowego, zadania osób tworzących film - gatunki filmowe i kryteria ich klasyfikacji - współcześni twórcy filmowi - kulturalne zachowanie w kinie warunkiem właściwego odbioru filmu <p>Pojęcia: X muza, kinematograf, kinematografia, film długometrażowy, język filmu, ruch, ujęcie, scena, sekwencja, zdjęcia, plan ogólny, plan pełny, plan amerykański, półzbliżenie, zbliżenie, montaż, cięcie, oświetlenie, reżyser, operator, scenograf, scenografia, scenopis, scenariusz, adaptacja.</p>
<p>Blok 5. O języku Laboratorium języka</p>	<ul style="list-style-type: none"> - formy wypowiedzi: charakterystyka postaci literackiej, filmowej lub rzeczywistej, charakterystyka indywidualna, charakterystyka porównawcza, autocharakterystyka - komunikacja językowa: kłamstwo a prawda, odróżnianie kłamstwa od

	<p>fikcji literackiej, manipulacja językowa, dostrzeganie w wypowiedzi przejawów manipulacji i prowokacji językowej</p> <ul style="list-style-type: none"> - fleksja: odmiana rzeczownika, podział rzeczowników, pisownia nazw własnych i pospolitych, rzeczowniki nieodmienne i o nieregularnej odmianie, odmiana przymiotnika, pisownia przymiotników złożonych, przysłówki, stopniowanie przymiotników i przysłówków
Dział III	
<p>Blok 1. Utworki z epoki Renesansowa wiara w człowieka</p>	<ul style="list-style-type: none"> - obraz epoki odrodzenia: najważniejsze zjawiska historyczne, społeczne i kulturowe (filozofia, nauka, sztuka) - powrót idei i wartości antycznych - renesansowa osobowość - obraz Boga, świata i człowieka w dziełach czołowych twórców odrodzenia - pochwała uroków wiejskiego życia - nawiązania do starożytnej tradycji poezji żałobnej <p>Pojęcia: humanizm, renesansowy stoicyzm i epikureizm, reformacja, erudycja, fraszka, tren, apostrofa.</p>
<p>Blok 2. Nawiązania do epoki Renesans wiecznie żywy</p>	<ul style="list-style-type: none"> - człowiek współczesny a człowiek renesansowy - trwałość renesansowych wartości i postaw życiowych - współczesne realizacje gatunków literackich popularnych w odrodzeniu - bohaterowie renesansowych dzieł w obecnej rzeczywistości <p>Pojęcia: pieta, splendor, mecenas, perspektywa zbieżna.</p>
<p>Blok 3. Teksty bliskie uczniom Radość życia, radość tworzenia</p>	<ul style="list-style-type: none"> - radość życia – przywilej, dar, owoc wysiłku duchowego - umiejętność odnajdywania radości w drobiazgach dnia powszedniego - poszukiwanie pozytywnych aspektów cierpienia, bólu, choroby, straty kogoś bliskiego - optymizm i pesymizm – dwie postawy wobec świata - depresja jako choroba współczesnego człowieka, radzenie sobie ze smutkiem <p>Pojęcia: <i>carpe diem</i>, horacjanizm.</p>
<p>Blok 4. Media Sztuki piękne – świat oczami artystów</p>	<ul style="list-style-type: none"> - narodziny sztuki i jej istota - podstawowe dziedziny sztuki i ich wyznaczniki - różne sposoby czytania dzieł sztuki, artystyczne widzenie świata - rzemieślnik i artysta – różne sposoby uprawiania sztuki <p>Pojęcia: sztuki piękne, malarstwo, rzeźba, architektura, grafika, rzemiosło artystyczne, oryginał, reprodukcja, kontrast, bohomaż, kompozycja, perspektywa.</p>
<p>Blok 5. O języku Laboratorium języka</p>	<ul style="list-style-type: none"> - formy wypowiedzi: opowiadanie, rodzaje narracji - komunikacja językowa: odmiany języka (oficjalna i nieoficjalna, mówiona i pisana) - fleksja: odmiana zaimków, podział i zastosowanie zaimków, stosowanie dłuższych i krótszych form zaimków, odmiana liczebnika, podział liczebników, liczebniki wielowyrazowe, interpunkcja

	liczebników porządkowych
Dział IV	
Blok 1. Utworky z epoki Barokowa wizja świata	<ul style="list-style-type: none"> - obraz epoki baroku: najważniejsze zjawiska historyczne, społeczne i kulturowe (filozofia, nauka, sztuka) - poezja dworska – pomysłowość i nowatorstwo - bogactwo, dekoracyjność i efektywność wyznacznikami sztuki baroku - marność jako temat często spotykany w literaturze i sztuce baroku - kaznodziejstwo – w obronie wiary i ojczyzny - komiczne i tragikomiczne postacie literackie - humorystyczne ukazywanie świata (komedia jako gatunek dramatyczny) <p>Pojęcia: kontrreformacja, kaznodziejstwo, retoryka, krasomówstwo, hiperbola, poezja dworska, peryfrazja, kontrast, komedia, komizm (słowny, sytuacyjny).</p>
Blok 2. Nawiązania do epoki Współczesne oblicza baroku	<ul style="list-style-type: none"> - wpływ sztuki i literatury barokowej na wyobraźnię współczesnego człowieka - przemijanie, śmierć, brzydota jako wciąż aktualny krąg artystycznych zainteresowań - XVII-wieczna rzeczywistość z dzisiejszej perspektywy <p>Pojęcia: martwa natura, konwenans, sarmatyzm.</p>
Blok 3. Teksty bliskie uczniom Sens istnienia i sprawy ostateczne	<ul style="list-style-type: none"> - człowiek w obliczu śmierci - czas żałoby i jego odbicie w kulturze (literatura i muzyka) - doświadczanie własnej tożsamości podstawą człowieczeństwa - religia i sztuka – poszukiwania drogi do nieśmiertelności <p>Pojęcia: egzystencja, racjonalność, tożsamość, analogia, fantasy.</p>
Blok 4. Media Muzyka – mowa dźwięków	<ul style="list-style-type: none"> - muzyka jako jedna ze sztuk pięknych - istota języka muzyki, muzyczne środki ekspresji: rytm, metrum, melodia, harmonia, dynamika, artykulacja, barwa dźwięku - odmiany muzyki i jej różnorodność - muzyka – łącznik między pokoleniami czy zarzewie konfliktów? - kreowanie idoli przez kulturę popularną, ocena zjawiska - współcześni bardowie - taniec, jego historia, funkcje i przyczyny popularności <p>Pojęcia: elementy dzieła muzycznego (rytm, metrum, melodia, barwa dźwięku, artykulacja, dynamika, harmonia), muzyka klasyczna, muzyka rozrywkowa, muzyka popularna, opera, balet, muzyka koncertowa, sonata, kwartet smyczkowy, symfonia, muzyka chóralna, akompaniament, muzyka filmowa, jazz, improwizacja, blues, rock, pop, hip-hop, melorecytacja, subkultura, antrakt, aria, balerina, dyrygent, westybul, czat.</p>
Blok 5. O języku Laboratorium języka	<ul style="list-style-type: none"> - formy wypowiedzi: różne formy notatki (wyliczenie w punktach, schemat, tabela, mapa myśli, streszczenie) - fleksja: przyimek, spójnik (zagadnienia interpunkcyjne związane ze stosowaniem spójników), wykrzyknik i partykuła, wykorzystanie

	wykrzyknika w celu wyrażenia emocji, wprowadzanie do wypowiedzi partykuł ze zrozumieniem ich roli w modyfikowaniu znaczenia składników wypowiedzi, pisownia partykuł z innymi częściami mowy, błędy fleksyjne
--	---

Propozycje lektur w kl. I (symbolem gwiazdki oznaczono utwory z podstawy programowej)

- *Biblia (fragm.: „Księgi Rodzaju”, hymnu św. Pawła o miłości, Ewangelii)
- *Mitologia (wybór)
- *Homer „Iliada” (całość lub fragm.)
- *Homer „Odyseja” (całość lub fragm.)
- „Legenda o świętym Aleksym” (fragm.)
- „Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią” (fragm.)
- *, „Pieśń o Rolandzie” (całość lub fragm.)
- S. Undset „Legendy o królu Arturze” (fragm.)
- M. Rej „Żywot człowieka poczciwego” (fragm.)
- *J. Kochanowski: wybrane fraszki
- J. Kochanowski: pieśń
- *J. Kochanowski „Treny” (V, VII i VIII)
- *W. Szekspir „Romeo i Julia” (całość)
- P. Skarga „Kazania sejmowe” (fragm.)
- D. Naborowski: wybór wierszy
- J.A. Morsztyn: wybór wierszy
- *Molier „Skąpiec” (całość)
- wybrane wiersze poetów XX w., np.: *W. Szymborskiej, *J. Twardowskiego, T. Kubiaka, J. Harasymowicza, K. Iłakowiczówny, M. Białoszewskiego, R. Brandstaettera, W. Broniewskiego
- wybrane utwory współczesnej literatury polskiej i światowej, np.: L. Kołakowskiego, Z. Kossak-Szczuckiej, K.I. Gałczyńskiego, J. Huizingi
- *wybrane utwory literatury młodzieżowej, np.: K. Siesickiej, E. Niziurskiego, M. Musierowicz, A. Bałdaj, E. Nowak, D. Terakowskiej, M. Fox, J.K. Rowling, A. Lindgren, P. Coelho, J. Gaardera
- *wybrany utwór fantasy – J.R.R. Tolkien „Władca Pierścieni. Dwie wieże” (fragm.)
- *wybór publicystyki z prasy i innych środków społecznego przekazu, np. artykuły i wywiady z „Victora Gimnazjalisty”, „Cogito”, „Kina”
- *wybrany komiks, np.: B. Watterson „Calvin i Hobbes. Coś się ślini pod łóżkiem”, H.J. Chmielewski „Tytus, Romek i A'Tomek. Księga IX”

KLASA II

Zagadnienia	Treści nauczania
Dział I	
Blok 1. Utwory z epoki Oświecenie – epoka rozumu	<ul style="list-style-type: none"> - obraz epoki oświecenia: najważniejsze zjawiska historyczne, społeczne i kulturowe (filozofia, nauka, sztuka) - rozum jako droga poznania świata i człowieka - kult nauki i wiedzy - wychowawcza rola literatury i prasy – wzorce i antywzorce - krytyka obyczajów i stosunków społecznych, m.in. sarmatyzmu - moralistyka oświeceniowych bajek – obnażanie ludzkich wad - obywatelska troska o losy ojczyzny - kształtowanie świadomości narodowej Polaków - miłość sentymentalna przykładem oświeceniowej tematyki

	<p>Pojęcia: dydaktyzm, racjonalizm, empiryzm, cywilizacja, patriotyzm, sarmatyzm, sentymentalizm, klasycyzm, rokoko, encyklopedia, bajka, moral, stereotyp, komizm, sielanka, idylla, powieść, hymn, pieśń patriotyczna, metafora, symbol, alegoria, sytuacja liryczna, powieść podróżnicza.</p>
<p>Blok 2. Nawiązania do epoki Oświecenie w oczach współczesnych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - XVIII-wieczne idee w dzisiejszym świecie - współczesne artystyczne interpretacje wydarzeń historycznych - oświeceniowi twórcy i uczeni w oczach dzisiejszych pisarzy - wady ludzkie – bajka współcześnie <p>Pojęcia: alchemia, anegdota, fakt, opozycja polityczna, rozbiór Polski, konwencja literacka, obiady czwartkowe, piosenka autorska, bard.</p>
<p>Blok 3. Teksty bliskie uczniom Człowiek w erze informacji</p>	<ul style="list-style-type: none"> - sposoby komunikowania się i przekazywania informacji - książka jako jedno z najstarszych mediów i jej znaczenie w kulturze - formy, funkcje i charakterystyka komunikatów medialnych - potęga mediów – konsekwencje sposobu poznawania świata za pośrednictwem mediów - media jako pomoc w zdobywaniu wiedzy - krytyczny odbiór informacji - różnorodność źródeł wiedzy i ich ocena - sytuacja człowieka w świecie nadmiaru komunikatów <p>Pojęcia: medium, bestseller, publicystyka, felieton, ironia, komunikacja, dezinformacja, perypetie, społeczeństwo informacyjne, kompetencje.</p>
<p>Blok 4. Media Prasa – fakty, relacje, opinie</p>	<ul style="list-style-type: none"> - historia prasy, podstawowe cechy prasy, rodzaje czasopism - funkcje prasy: informacyjna, opiniotwórcza, rozrywkowa, integracyjna - język prasy, typy wypowiedzi prasowych - warsztat pisarski dziennikarza - etyka i rzetelność dziennikarska - sposoby kreowania rzeczywistości przez prasę - oddziaływanie przekazów prasowych - wyszukiwanie informacji podawanych bezpośrednio i możliwych do odczytania pośrednio - zjawisko i ocena tabloidów - rola prasy wśród nowych mediów <p>Pojęcia: dziennikarstwo, prasa totalitarna i propagandowa, cenzura, gazeta, czasopismo, dziennik, tygodnik, miesięcznik, kwartalnik, rocznik, tabloid, artykuł, reportaż, depesza, czwarta władza, informacja, fakt medialny, szum informacyjny, tabloidyzacja kultury, felietonista, publicysta, dziennikarz śledczy, polityczny, reporter, korespondent zagraniczny, wojenny.</p>
<p>Blok 5. O języku Laboratorium języka</p>	<ul style="list-style-type: none"> - formy wypowiedzi: kompozycja trójdzielna (wstęp, rozwinięcie, zakończenie), plan twórczy wypowiedzi - komunikacja językowa: perswazja językowa, rozpoznawanie wypowiedzi o charakterze perswazyjnym, manipulacja, fakty, opinie i oceny, odróżnianie informacji o faktach od opinii - składnia: wypowiedzenia (równoważnik zdania, zdanie), zdanie pojedyncze i złożone, zdania oznajmujące, pytające i rozkazujące,

	związek zgody, rządu i przynależności, wyrazy poza związkami w zdaniu
Dział II	
Blok 1. Utworky z epoki W dobie romantyzmu	<ul style="list-style-type: none"> - obraz epoki romantyzmu: najważniejsze zjawiska historyczne, społeczne i kulturowe (filozofia, nauka, sztuka) - krytyka rozumowego poznawania świata - świat uczuć i emocji bohaterów romantycznych - namiętności prowadzące do nieszczęść i zbrodni - wina i kara jako jeden z problemów poruszanych przez twórców epoki - ludowość romantyczna – wierzenia i obrzędy polskiego ludu - nieszczęśliwa miłość romantyczna - pejzaż romantyczny, potęga przyrody - poezja patriotyczna – obraz walki narodowowyzwoleńczej - komizm i intrygi z dawnego szlacheckiego świata <p>Pojęcia: neogotyck, orientalizm, indywidualizm, fantastyka, cudowność, tajemniczość, groza, despotyzm, irracjonalizm, pejzaż, nastrój, wieszcz, oda, manifest, bohater romantyczny, ballada, ludowość, gawędy i baśnie ludowe, ludowa moralność, dramat romantyczny, tragedia, komedia.</p>
Blok 2. Nawiązania do epoki Współczesne spojrzenie na romantyzm	<ul style="list-style-type: none"> - współczesne nawiązania do tematów i gatunków popularnych w romantyzmie - postawy, wartości i charakterystyka bohaterów romantycznych - przyroda jako tło wydarzeń oraz główny bohater opowieści - romantyczne ideały - romantyczne wzorce i stereotypy - wpływ literatury na życie - rola wieszczów romantyzmu dzisiaj - wpływ poezji romantycznej na kulturę <p>Pojęcia: romantyk, bohater werterowski, mit, nostalgia, ból istnienia.</p>
Blok 3. Teksty bliskie uczniom Rozum czy uczucie?	<ul style="list-style-type: none"> - psychologiczne i biologiczne mechanizmy rządzące postępowaniem człowieka - wpływ emocji na ludzkie zachowania i decyzje - odpowiedzialność i roztropność czy spontaniczność i beztroska? - miłość jako poświęcenie i oddanie - miłość nieszczęśliwa, niemożliwa - miłość młodzieńcza a dojrzała - rozum i uczucie w związkach frazeologicznych <p>Pojęcia: dylemat, zaangażowanie, uczuciowość, uczucia pozytywne i negatywne, emocjonalizm, przyjaźń, racjonalność, impulsywność, poeta wyklęty, paradoks, epilog, poezja śpiewana.</p>
Blok 4. Media Radio – co słycać w eterze?	<ul style="list-style-type: none"> - wybrane zagadnienia z historii radia - misja Polskiego Radia - funkcje audycji radiowych - charakterystyka przekazu radiowego - warsztat prezentera radiowego - zwyczaje i wspomnienia związane ze słuchaniem radia - kultura żywego słowa w audycjach radiowych

	<ul style="list-style-type: none"> - czynniki kształtujące wyrazistość przekazu radiowego - projektowanie i wykonywanie słuchowiska - specyfika różnych zawodów związanych z radiem <p>Pojęcia: transmisja, emisja, audycja, ramówka, radio internetowe, radiofonia, studio, nagranie, stacja radiowa, rozgłośnia, fale radiowe, radiowiec, spiker, lektor, realizacja dźwięku, kultura żywego słowa, dykcja, tempo, rytm, dynamika, intonacja, akcent, barwa, modulacja głosu, siła głosu, słuchowisko, efekty akustyczne.</p>
Blok 5. O języku Laboratorium języka	<ul style="list-style-type: none"> - formy wypowiedzi: sprawozdanie (z filmu, lektury, ze spektaklu, z wydarzeń), kompozycja wypowiedzi (kompozycyjnie wyodrębnione części tekstu: tytuł, motto, dedykacja, rozdział, akapit, podtytuł, śródtytuł); - składnia: rodzaje podmiotu i orzeczenia, związek główny i poboczne, zdanie bezpodmiotowe, rodzaje przydawek, dopełnień i okoliczników oraz sposoby ich wyrażania, funkcja przydawki, dopełnienia i okolicznika w zdaniu, szyk wyrazów w zdaniu
Dział III	
Blok 1. Utwory z epoki W czasach pozytywizmu	<ul style="list-style-type: none"> - obraz epoki pozytywizmu: najważniejsze zjawiska historyczne, społeczne i kulturowe (filozofia, nauka, sztuka) - kult nauki, postępu i pracy oraz postulaty naprawiania świata - praca na rzecz społeczeństwa, słabość i siła społeczników - postawa wobec świata i koncepcja ocalenia narodu - literatura jako odwzorowanie życia codziennego i obraz społeczeństwa - powieść historyczna z aktualnym przesłaniem do Polaków pod zaborami - ekspansja europejskiej cywilizacji i jej konsekwencje <p>Pojęcia: literatura postyczeniowa, praca organiczna, praca u podstaw, scjentyzm, kult nauki, teoria ewolucji, utylitaryzm, poeta czasów niepoetyckich, realizm, naturalizm, malarstwo historyczne, eklektyzm, architektura inżynierska, patriotyzm, represja, sonet, nowela, opowiadanie, absurd, powieść historyczna, fabuła, akcja, punkt kulminacyjny.</p>
Blok 2. Nawiązania do epoki W spadku po pozytywizmie	<ul style="list-style-type: none"> - współczesne nawiązania do pozytywistycznych ideałów - realizm w literaturze współczesnej - kondycja człowieka w dobie rozwiniętego kapitalizmu i szybkiego postępu technologicznego - rozterki pokoleniowe - zagadnienia wolności i szczęścia - rola inteligenta w społeczeństwie i postrzeganie go przez innych ludzi - nauka – dążenie do naprawy świata czy pragnienie sławy i zysku? <p>Pojęcia: snobizm, cynizm, egoizm, kradzież intelektualna, egocentryzm, intelektualizm, altruizm, technologia, społeczeństwo, problemy społeczne.</p>
Blok 3. Teksty bliskie uczniom Praca – pieniądze czy coś więcej?	<ul style="list-style-type: none"> - wartość pracy ludzkiej - różne wymiary pracy: konieczność, obowiązek, służba, powołanie - perspektywy zawodowe młodych ludzi - charakterystyka kolejnych generacji na rynku pracy

	<ul style="list-style-type: none"> - obowiązki domowe i podział obowiązków w rodzinie - bezrobocie jako problem społeczny - praca a świat wartości - wpływ pracy na życie prywatne i rodzinne - cytaty i powiedzenia związane z pracą <p>Pojęcia: pokolenia X, Y, Z, prekariusze, praca fizyczna, praca umysłowa, etat, umowa śmieciowa, ekonomia, prawa pracownicze, rynek pracy, emigracja, irytacja, sarkazm, priorytet, autobiografia.</p>
Blok 4. Media Telewizja – świat za szklanym ekranem	<ul style="list-style-type: none"> - wybrane informacje z historii telewizji - najważniejsze cechy przekazu telewizyjnego - typy programów telewizyjnych i ich specyfika - wpływ telewizji na kształtowanie postaw i poglądów odbiorców - jakość, poziom i wartości produkcji telewizyjnych - charakterystyka seriali telewizyjnych i programów rozrywkowych - kształtowanie preferencji i masowych gustów - rytuały telewizyjne - nakazy komercji a misja telewizji <p>Pojęcia: globalna wioska, przekaz telewizyjny, transmisja, sygnał telewizyjny, stacja telewizyjna, telewizja państwowa, telewizja programowa, telewizja cyfrowa, telewizja interaktywna, stacja publiczna, stacja komercyjna, serial, gatunek telewizyjny, program telewizyjny, prezenter, sitcom, talk-show, talent show, telenowela, teleturniej, reality show, opera mydlana, cykliczność, preferencje, predyspozycja.</p>
Blok 5. O języku Laboratorium języka	<ul style="list-style-type: none"> - formy wypowiedzi: rozprawka (z tezą, z hipotezą) - komunikacja językowa: rodzaje argumentów, sposób prowadzenia argumentacji - składnia: wykresy zdań, interpunkcja w zdaniu pojedynczym, rodzaje zdań złożonych współrzędnie, ich wykresy i interpunkcja, rodzaje wypowiedzeń podrzędnych, ich wykresy i interpunkcja, imiesłowny równoważnik zdania, jego wykres i interpunkcja
Dział IV	
Blok 1. Utwory z epoki O Młodej Polsce	<ul style="list-style-type: none"> - obraz epoki Młodej Polski: najważniejsze zjawiska historyczne, społeczne i kulturowe (filozofia, nauka, sztuka) - stosunek młodego pokolenia do rodzimej tradycji i historii - dorastanie w czasach powojennych - liryka Młodej Polski jako wyraz niepokojów moralnych i kryzysu kultury - dekadentyzm – postawa emocjonalna ludzi końca wieku - twórca a filister – człowiek bez aspiracji, ambicji i wyobraźni - krytyka mieszczańskiego zakłamania - krajobraz jako ważny temat twórczości młodopolskich artystów <p>Pojęcia: modernizm, neoromantyzm, dekadentyzm, fin de siècle, intuicjonizm, pesymizm, sztuka dla sztuki, cyganeria, bohema, filister, dulszczyzna, symbol, symbolizm, impresjonizm, secesja, komedia, komizm słowny i sytuacyjny, synestezja, obraz poetycki, tabu, rusyfikacja, patriotyzm.</p>
Blok 2.	- uniwersalne problemy egzystencjalne współczesnego człowieka

<p>Nawiązania do epoki Modernizm wciąż w modzie</p>	<ul style="list-style-type: none"> - życiowa bierność i rezygnacja a pragnienie czynu i aktywności - wzajemne wpływy malarstwa i literatury - legenda młodopolskich poetów - natura i kontemplacja przyrody w poezji <p>Pojęcia: parnas, poeta wyklęty, kochanek muz, pesymizm, indywidualność, melancholia, motto, piosenka.</p>
<p>Blok 3. Teksty bliskie uczniom Sztuka i komercja</p>	<ul style="list-style-type: none"> - podobieństwa i różnice między kulturą wysoką a kulturą masową - granice między sztuką a komercją - dylematy artystów – elitarność czy poklask? - różne oblicza kiczu - zadania artysty i jego rola w świecie - sztuka teledysku i sztuka uliczna – czy określenie <i>sztuka</i> jest właściwe? - nowoczesne adaptacje teatralne – ocena zjawiska - między awangardą a masowym gustem - rytuały mieszkańców nowoczesnych miast <p>Pojęcia: kultura wysoka, kultura masowa, popkultura, kultura alternatywna, kontrkultura, teatr uliczny, przemysł kulturowy, przemysł muzyczny, komercja, kicz, konsumpcjonizm, zakupoholizm, zysk, elita, sława, marketing, kryptoreklama, product placement, aspiracja, nonkonformista, spot, wideoklip, teledysk, awangarda.</p>
<p>Blok 4. Media Internet – świat w zasięgu ręki</p>	<ul style="list-style-type: none"> - historia internetu - przyczyny popularności internetu - internet jako źródło informacji i rozrywki - świat wirtualny i realny – dwa różne światy? - korzyści i zagrożenia związane z internetem - społeczność użytkowników internetu - zjawisko agresji i przemocy w internecie - czat, forum, blog – specyficzne formy komunikacji międzyludzkiej i rodzaje przekazu wiadomości - interaktywność jako znak współczesności <p>Pojęcia: sieć, WWW (World Wide Web), przeglądarka, wyszukiwarka, portal, komunikator, wirtualność, interaktywność, netykieta, e-book, czat, forum, blog, e-mail, poczta elektroniczna, modem, serwis społecznościowy, aplikacja mobilna, powieść obyczajowa, narrator wszechwiedzący, elitarność.</p>
<p>Blok 5. O języku Laboratorium języka</p>	<ul style="list-style-type: none"> - formy wypowiedzi: wywiad - komunikacja językowa: dialog, monolog, rodzaje dyskusji (pertraktacje, debata, burza mózgów, panel, forum), zasady prowadzenia rozmowy - składnia: wypowiedzenia wielokrotnie złożone, ich wykresy i interpunkcja, błędy składniowe, mowa zależna i niezależna, przekształcanie mowy zależnej na niezależną i odwrotnie

Propozycje lektur w kl. II (symbolem gwiazdki oznaczono utwory z podstawy programowej)

- *I. Krasicki: wybrane bajki

- F.D. Książnin: wybrany utwór
- J. Wybicki „Pieśń Legionów Polskich we Włoszech”
- J. Swift „Przygody Guliwera” (fragm.)
- *A. Mickiewicz: wybrana ballada
- A. Mickiewicz: „Oda do młodości”, „Do M****”
- *A. Mickiewicz „Reduta Orzona”
- *A. Mickiewicz „Dziady” cz. II
- *J. Słowacki „Balladyna”
- *A. Fredro „Zemsta”
- *B. Prus „Kamizelka”
- *H. Sienkiewicz „Kryżacy”
- H. Sienkiewicz „Sachem” (fragm.)
- A. Asnyk: wybrany utwór
- A. Czechow „Śmierć urzędnika” (fragm.)
- S. Żeromski „Syzyfowe prace” (fragm.)
- Kazimierz Przerwa-Tetmajer: wybrany utwór
- Jan Kasprowicz: wybrany utwór
- Gabriela Zapolska „Moralność Gabrieli Zapolskiej”
- wybrane wiersze poetów XX w., np.: W. Szymborskiej, T. Różewicza, Cz. Miłosza, A. Bursy, M. Białoszewskiego, M. Hillar, E. Stachury, J. Kaczmarek, A. Osieckiej, A. Zelenay
- wybrane utwory współczesnej literatury polskiej i światowej, np.: *R. Kapuścińskiego, C. Miłosza, U. Eco, G. Grassa, J. Twardowskiego, Z. Kossak, E. Segala, K. Filipowicza
- *wybrane utwory literatury młodzieżowej, np.: M. Fox, K. Siesickiej, D. Terakowskiej, J. Gaardera, Ch. Paoliniego, J. Greena, G. Formana, I. Pierelotkin, B. Kosmowskiej
- *wybór publicystyki z prasy i innych środków społecznego przekazu, np. artykuły i wywiady z „Victora Gimnazjalisty”, ogólnopolskich gazet codziennych i tygodników

KLASA III

Zagadnienia	Treści nauczania
Dział I	
Blok 1. Historia literatury W dwudziestolecu międzywojennym	- obraz epoki dwudziestolecia międzywojennego: najważniejsze zjawiska historyczne, społeczne i kulturowe (filozofia, nauka, sztuka) - literatura skrajnie różna – optymistyczna wiara w postęp i pesymistyczne, katastroficzne wizje - programowe rezygnowanie z poetyczności - awangarda artystyczna i jej rola w życiu intelektualnym epoki - deformacje jako sposób przedstawiania rzeczywistości - wyobrażenia miłości i śmierci Pojęcia: skamandryci, awangarda, poezja lingwistyczna, futurizm, ekspresjonizm, abstrakcjonizm, surrealizm, kubizm, wyrazy nacechowane stylistycznie, neologizm artystyczny, paradoks.
Blok 2. Współczesne nawiązania do epoki Ciągły pęd ku nowoczesności	- twórcy dwudziestolecia międzywojennego z dzisiejszej perspektywy - fascynacja miastem ukazana w literaturze - zachłanne dążenie do nowoczesności - rozwój cywilizacyjny a zanikanie wartości moralnych Pojęcia: urbanizm, futurizm, metafora, groteskowość.

<p>Blok 3. Literatura bliska uczniom Motyw domu i bezdomności</p>	<ul style="list-style-type: none"> - różne znaczenia pojęcia <i>dom</i> - odkrywanie tożsamości, poszukiwanie własnego miejsca na ziemi - rodzina jako dar oraz wezwanie do miłości i odpowiedzialności - problemy współczesnej rodziny - bezdomność – tęsknota za domem realnym i symbolicznym - ojczyzna jako wspólny dom wszystkich Polaków - rola <i>małej ojczyzny</i> w kształtowaniu poczucia zakorzenienia w tradycji i historii <p>Pojęcia: tożsamość, identyfikacja, zakorzenienie, wykorzenienie, <i>mała ojczyzna</i>, tradycja, wspólnota, społeczność, kosmopolityzm, pokolenie, generacja, autobiografia.</p>
<p>Blok 4. Media Teatr a film</p>	<ul style="list-style-type: none"> - język teatru a język filmu - specyfika gry aktorskiej na scenie i przed kamerą - gatunki dramatyczne a gatunki filmowe - rola teatru telewizji w kształtowaniu gustów widzów <p>Pojęcia: rywalizacja, popularność, konfrontacja, preferencje, teatralność, filmowość, adaptacja, inscenizacja, ekranizacja, gust, smak, sprawozdanie.</p>
<p>Blok 5. Laboratorium języka O języku</p>	<ul style="list-style-type: none"> - formy wypowiedzi: podanie i list motywacyjny - komunikacja językowa: kultura języka i norma językowa, rozróżnianie normy językowej wzorcowej i użytkowej oraz stosowanie się do nich - fonetyka: głoski i litery, rodzaje głosek, rodzaje upodobnień, upodobnienia artykulacyjne a ortografia, uproszczenia grup spółgłoskowych, staranna wymowa, poprawna intonacja, błędy fonetyczne
<p>Dział II</p>	
<p>Blok 1. Historia literatury Literatura w czasie wojny i okupacji</p>	<ul style="list-style-type: none"> - obraz epoki: najważniejsze zjawiska historyczne, społeczne i kulturowe (filozofia, nauka, sztuka) - człowiek w konfrontacji z losem - totalitaryzm czasów wojny i okupacji - tragizm pokolenia Kolumbów - wojna a kryzys tożsamości człowieka - rzeczywistość wojenna w ujęciu literackim - sens cierpienia i rola wybaczenia - walka o godność człowieka w czasach pogardy - bezgraniczny patriotyzm jako symbol walki ze złem <p>Pojęcia: pokolenie Kolumbów, czasy pogardy, patriotyzm, bohaterstwo, tragizm, patos, literatura faktu, język wartości, dziennik, pamiętnik, metafora, symbol.</p>
<p>Blok 2. Współczesne nawiązania do epoki Bolesne wspomnienia wciąż powracają...</p>	<ul style="list-style-type: none"> - dziedzictwo kulturowe i tradycja – ważne elementy współczesności - życie codzienne w obliczu tragicznych wspomnień - godność człowieka dawniej i dziś - szczęście – jak je osiągnąć, nie zapominając o doznanych krzywdach? - sposoby radzenia sobie z bolesnymi wspomnieniami <p>Pojęcia:</p>

	humanitaryzm, moralność, piętno przeżyć, literatura faktu, biografia, autobiografia.
Blok 3. Literatura bliska uczniom Bohaterowie dnia codziennego	<ul style="list-style-type: none"> - podejmowanie trudnych decyzji niełatwą lekcją dla młodych ludzi - aktualne dylematy etyczne - różne znaczenia słowa <i>bohater</i> - nakaz serca czy potrzeba uznania? - bohaterstwo w obliczu śmierci - rola autorytetów w kształtowaniu osobowości młodego człowieka <p>Pojęcia: bohaterstwo, autorytet, idol, sława, tragizm, etyka, moralność, personalizm.</p>
Blok 4. Media Radio a telewizja	<ul style="list-style-type: none"> - dlaczego telewizja nie wyparła radia? - podobieństwa i różnice między przekazem radiowym i telewizyjnym - kulisy produkcji radiowych i telewizyjnych - słuchowiska radiowe a spektakle telewizyjne - głosy i twarze – indywidualności radiowe i telewizyjne wśród prezenterów <p>Pojęcia: nagranie, prezenter, charyzma, talent, osobowość.</p>
Blok 5. Laboratorium języka O języku	<ul style="list-style-type: none"> - formy wypowiedzi: życiorys i CV - komunikacja językowa: etyka słowa, agresja słowna i brutalność w zachowaniach językowych, dostrzeganie w wypowiedzi przejawów agresji, konsekwencje używania form niestosownych i obraźliwych - słowotwórstwo: budowa słowotwórcza wyrazu a jego znaczenie, kategoria i typ słowotwórczy, wyrazy podstawowe i pochodne (podzielne i niepodzielne słowotwórczo), wyrazy pokrewne, rodzina wyrazów, podstawa słowotwórcza, temat słowotwórczy, formant, rodzaje formantów, funkcje formantów w nadawaniu znaczenia wyrazom pochodnym
Dział III	
Blok 1. Historia literatury Literatura współczesna na świecie	<ul style="list-style-type: none"> - najważniejsze zjawiska polityczne, społeczne i kulturowe (filozofia, nauka, sztuka) - literatura współczesna – twórczość bogata gatunkowo i tematycznie - na granicy fantazji i realizmu - dystans i ironia jako sposoby przekazywania wartości - rola kontekstu w odczytywaniu sensu utworu - zmagania z samym sobą i z losem <p>Pojęcia: samotność, kultura żydowska, czarny humor, rasizm, wyzysk, fabuła, narracja.</p>
Blok 2. Historia literatury Literatura współczesna w Polsce	<ul style="list-style-type: none"> - najważniejsze zjawiska polityczne, społeczne i kulturowe - dystans do opisywanej rzeczywistości - kondycja współczesnego człowieka - świat w poszukiwaniu wartości - wizje przyszłości <p>Pojęcia: stylizacja, deformacja, kontrast, antynomia, komizm, dowcip językowy, science fiction, powieść fantastycznonaukowa, pieśń, gwara, metafora.</p>

<p>Blok 3. Literatura bliska uczniom W poszukiwaniu kanonu</p>	<ul style="list-style-type: none"> - potrzeba kanonu - gatunki literackie jako kanon - współczesna proza młodzieżowa - gatunki literatury popularnej - ponadczasowe wzorce w literaturze <p>Pojęcia: kanon, klasyka, bestseller, czytelnictwo, literatura popularna, powieść detektywistyczna, horror, thriller, fantasy, science fiction.</p>
<p>Blok 4. Media Prasa a internet</p>	<ul style="list-style-type: none"> - specyfika prasy i internetu - internetowe wydania gazet i czasopism - sposoby prezentowania informacji w prasie i w internecie - serwisy prasowe tworzone przez użytkowników internetu - prasa tematyczna a portale tematyczne (wortale) - odpowiedzialność za słowo w prasie i w internecie – pułapki anonimowości <p>Pojęcia: cyberprzestrzeń, aktywność obywatelska, blogowanie polityczne, wortal, portal, prawo prasowe, serwis prasowy, blog, forum.</p>
<p>Blok 5. Laboratorium języka O języku</p>	<ul style="list-style-type: none"> - formy wypowiedzi charakterystyczne dla przekazów elektronicznych: SMS, e-mail, czat, blog - komunikacja językowa: szablon językowy, moda językowa - słowotwórstwo: złożenia, zestawienia, zrosty, skróty i skrótowce, błędy słowotwórcze - leksykologia: treść i zakres znaczeniowy wyrazów, wyrazy ogólne i szczegółowe, wyrazy abstrakcyjne i konkretne
<p>Dział IV</p>	
<p>Blok 1. Historia literatury O trudnych wyborach w minionych wiekach</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wybór – akt wolności czy tragiczna konieczność? - decyzje życiowe bohaterów literackich różnych epok - ponadczasowy charakter duchowych rozterek człowieka - wartości moralne na przestrzeni wieków – zmienne czy stałe? - historyczne i indywidualne uwarunkowania dokonywanych wyborów <p>Pojęcia: wartości, argument, teza, przemiana wewnętrzna, tolerancja, dylemat, dramat.</p>
<p>Blok 2. Współczesne nawiązania do epoki Rozterki człowieka współczesnego</p>	<ul style="list-style-type: none"> - rozpoznawanie wartości w utworach i konfrontowanie ich z własnym systemem wartości - wyzwania dnia codziennego - problemy współczesnego człowieka - granice między dobrem i złem <p>Pojęcia: wspólnota, psychika, rozterka, solidarność, frazeologizm, kontrast.</p>
<p>Blok 3. Literatura bliska uczniom Pomysł na życie</p>	<ul style="list-style-type: none"> - czynniki kształtujące światopogląd młodzieży - co jest ważne w życiu – <i>mieć</i> czy <i>być</i>? - konsekwencje wyborów życiowych - wizja własnej przyszłości - <i>Nikt nie jest samotną wyspą...</i> – miejsce człowieka wśród innych <p>Pojęcia:</p>

	sukces, charyzmat, parenetyka, światopogląd, ideowość, bezideowość, altruizm, egoizm, hedonizm, pokolenie NIC.
Blok 4. Media Media – przyjaciel czy wróg?	<ul style="list-style-type: none"> - korzystanie z mediów jako źródła wiedzy, umiejętności, wartości i wzorców - etyka mediów - fikcja w mediach - zabiegi socjotechniczne stosowane przez media - skutki pokazywania przemocy i agresji przez media - krytyczna analiza wartości oferty mediów i umiejętna selekcja treści dostarczanych przez środki masowej komunikacji <p>Pojęcia: galaktyka Gutenberga, czystość języka, SMS, e-mail, społeczeństwo informacyjne, globalna wioska, fala cywilizacyjna, socjotechnika.</p>
Blok 5. Laboratorium języka O języku	<ul style="list-style-type: none"> - formy wypowiedzi charakterystyczne dla przekazów elektronicznych: zasady etyki i etykiety językowej obowiązujące podczas komunikacji na czasie, zasady komunikacji internetowej – netykieta (zasady korzystania z internetowych kanałów komunikacyjnych) - leksykologia: słownictwo ogólnonarodowe i słownictwo o ograniczonym zasięgu (wyrazy gwarowe, terminy naukowe, archaizmy) - sposoby wzbogacania języka (neologizmy i zapożyczenia, wyrazy rodzime i zapożyczone), synonimy, antonimy, świadomy dobór synonimów i antonimów dla wyrażenia zamierzonych treści, homonimy, wyrazy wieloznaczne i ich znaczenia w tekście, homonimia i polisemia jako źródła dowcipu językowego, wyrazy neutralne oraz nacechowane ekspresywnie i stylistycznie, eufemizmy i wulgaryzmy, negatywne konsekwencje używania wulgaryzmów, błędy słownikowe

Propozycje lektur w kl. III (symbolem gwiazdki oznaczono utwory z podstawy programowej)

- *A. de Saint-Exupéry „Mały Książę”
- E. Hemingway „Stary człowiek i morze” (fragm.)
- *M. Białoszewski „Pamiętnik z powstania warszawskiego” (fragm.)
- M. Wańkowicz „Ziele na kraterze” (fragm.)
- *A. Kamiński „Kamienie na szaniec”
- *A. Fiedler „Dywizjon 303”
- wybrane wiersze poetów XX w., np.: *M. Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, *K. Wierzyńskiego, J. Lechonia, *J. Tuwima, J. Przybosa, B. Leśmiana, K.K. Baczyńskiego, A. Słonimskiego, *C. Miłosza, *W. Szymborskiej, T. Różewicza, *Z. Herberta, E. Lipskiej
- *utwór podejmujący problematykę Holokaustu – I. Fink „Skrawek czasu”
- *S. Lem „Kongres futurologiczny”
- *S. Mrożek „Wesele w Atomicach”
- *wybrany utwór fantasty – A. Sapkowski „Miecz przeznaczenia”
- *wybrany utwór detektywistyczny – A. Christie „Strzały w Stonygates”
- inne utwory współczesnej literatury polskiej i światowej, np.: K.I. Gałczyńskiego, T. Różewicza, S. Grzesiuka, Z. Nałkowskiej, M. Dąbrowskiej, R. Bratnego, P. Zuchniewicza, K. Lanckorońskiej, *R. Kapuścińskiego, J. Głowackiego, I.B. Singera, K. Vonneguta, A. Millera, R. Bradbury’ego
- *wybrane utwory literatury młodzieżowej, np.: K. Siesickiej, R. Kosika, M. Fox, B. Kosmowskiej
- *wybór publicystyki z prasy i innych środków społecznego przekazu, np. artykuły

i wywiady z „Victora Gimnazjalisty”, ogólnopolskich gazet codziennych i tygodników
- *wybrany komiks, np. A. Spiegelmana „Maus II. I tu się zaczęły moje kłopoty”

IV. Procedury osiągnięcia celów

Procedury (metody) nauczania to systematycznie stosowane przez nauczyciela sposoby postępowania, dające się powtarzać i prowadzące do osiągnięcia zamierzonych rezultatów. Aby wybrać odpowiednie metody, trzeba uwzględnić podstawowe zasady dydaktyczne oraz strategie nauczania i uczenia się, a także reguły odnoszące się do nauczania konkretnego przedmiotu, w tym przypadku języka polskiego. Istotne jest również dostosowanie procedur do pracy z uczniem zdolnym oraz uczniem mającym trudności w nauce.

Podstawowe zasady dydaktyczne:

- świadome i aktywne uczestnictwo uczniów w procesie nauczania – uczenia się,
- łączenie teorii z praktyką,
- nauczanie pogładowe,
- przystępność nauczania,
- trwałość wiedzy uczniów,
- systematyczność i ustawiczność kształcenia.

Podstawowe strategie dydaktyczne nauczania i uczenia się (wg W. Okonia):

- asocjacyjna (A) – przez przyswajanie,
- problemowa (P) – przez odkrywanie,
- operacyjna (O) – przez działanie,
- emocjonalna (E) – przez przeżywanie.

Zasady odnoszące się do nauczania języka polskiego:

- nadrzędność tematyki (tematy lekcji formułuje się na podstawie haseł programowych),
- chronologiczny układ lektury,
- monograficzne ujmowanie utworów literackich,
- wzorcowy pierwszy kontakt z utworem literackim,
- rozwijanie umiejętności szybkiego, funkcjonalnego i twórczego czytania,
- estetyczne przeżywanie utworu literackiego,
- urozmaicanie i uatrakcyjnianie form opracowywanego utworu,
- okolicznościowe nauczanie teorii literatury,
- stałość ćwiczeń w mówieniu i pisaniu, systematyczne rozwijanie umiejętności rozumienia i tworzenia tekstów,
- historycznoliterackie ujmowanie zagadnień literatury na stopniu systematycznej nauki,

a więc w gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej,

- łączność (integracja) nauczania literatury z nauką o języku,
- systematyzacja wiedzy o języku,
- wyrabianie w uczniach badawczej postawy wobec omawianych zagadnień językowych.

Zastosowanie powyższych zasad pozwoli zorganizować prawidłowy proces nauczania – uczenia się, który z kolei umożliwi realizację różnorodnych zadań stawianych szkole. Wybierając jednak procedury prowadzące do wykonania wyznaczonych zadań, należy uwzględnić jeszcze jeden niezwykle ważny czynnik, a mianowicie – czynności głównych uczestników tego procesu: nauczycieli i uczniów. Dlatego też w niniejszym programie przyjęto podział metod uwypuklający przede wszystkim działania nauczyciela i uczniów. Nauczyciel organizuje czynności umysłowe, językowe i praktyczne uczniów dzięki stosowaniu różnych metod, gdyż najlepsze wyniki osiąga się przez różnorodność działań lekcyjnych.

W związku z wymienionymi strategiami dydaktycznymi autorzy programu przyjęli podział metod nauczania wywodzący się z klasyfikacji stworzonej przez W. Okonia i dostosowanej do potrzeb nauczania języka polskiego zgodnie z zaleceniami M. Nagajowej i S. Bortnowskiego. Autorzy mają świadomość, że proponowany podział jest jednym z wielu funkcjonujących w dydaktyce, a opisane metody nie wyczerpują całego ich zasobu. Poniżej zamieszczono te spośród nich, które będą przydatne w realizacji programu „Słowa na czasie”:

1. Metody podające – uczenie się przez przyswajanie (strategia A), np.: wykład, rozmowa nauczająca, praca z tekstem podręcznika, opis, opowiadanie.

2. Metody poszukujące – uczenie się przez odkrywanie (strategia P), np.: metoda heurystyczna, metoda programowania przez nauczyciela operacji umysłowych i językowych ucznia poprzez tworzenie systemów ćwiczeń (zadań), metoda hermeneutyczna, metoda problemowa, metoda *za i przeciw*, projekt, mapa mentalna, portfolio, dyskusja, dyskusja panelowa, dyskusja wielokrotna (zwana też dyskusją 66 lub Philips 66), burza mózgów (giełda pomysłów), metaplan.

3. Metody wdrażające do praktycznego działania – uczenie się przez działanie (strategia O), np.: metoda zajęć praktycznych, przekład intersemiotyczny.

4. Metody oglądowe (nazwane przez W. Okonia **waloryzacyjnymi**, ponieważ eksponują wartości) – uczenie się przez przeżywanie (strategia E), np.: drama, wycieczka.

Dzięki stosowaniu wymienionych metod uczeń powinien zdobyć wymaganą wiedzę,

wykształcić umiejętności i nawyki oraz kształtować swoje życie według uniwersalnych wartości: prawdy, dobra, piękna i postawy miłości. Dokładniej zaś mówiąc, powinien:

- usystematyzować wiedzę o kulturze i literaturze omawianych epok, o przewidzianych programem zagadnieniach z nauki o języku, a także o mediach;
- mieć świadomość swojej kulturowej tożsamości (narodowej i europejskiej);
- osiąść odpowiedni do wieku poziom sprawności językowej, to znaczy rozumieć czytane utwory literackie i różne rodzaje tekstów informacyjnych (przede wszystkim z podręcznika), rozumieć i tworzyć teksty mówione, interpretować głosowo utwory poetyckie i prozatorskie oraz teksty informacyjne, pisać wskazane formy wypowiedzi zgodnie z zasadami poprawności językowej, mieć wyćwiczoną ortografię na poziomie nawyku;
- umieć i chcieć się uczyć, korzystając z różnych źródeł informacji;
- docenić znaczenie kształcenia ustawicznego;
- być wiernym wartościom uniwersalnym, humanistycznym i patriotycznym;
- przygotować się do uczestniczenia w życiu kulturalnym, w tym także do obcowania z dziełami kultury wysokiej.

1. Metody podające

Wykład jest bardzo ekonomiczną metodą, pozwalającą w niedługim czasie wprowadzić dużą porcję materiału nauczania. Należy jej używać np. do rozwijania myślenia i sprawności językowej uczniów. W tym celu przed rozpoczęciem wykładu nauczyciel może sformułować zadanie typu: *śłuchajcie uważnie i zapisujcie najważniejsze informacje*. Dzięki temu gimnazjaliści będą mogli ćwiczyć trudną umiejętność robienia notatek podczas słuchania.

Krótki wykład może również posłużyć jako wprowadzenie do tematyki lekcji, najlepiej jednak w połączeniu z robieniem notatek przez uczniów. Aby spełnił swoją rolę, powinien być starannie przygotowany, czyli poprawny merytorycznie, interesujący dla uczniów i dostosowany do ich poziomu. Po wykładzie należy omówić notatki uczniów oraz zastosować w ćwiczeniach wyłożone wiadomości.

Przykłady zagadnień, do których omówienia można wykorzystać wykład:

- obraz epoki odrodzenia – najważniejsze zjawiska historyczne, społeczne i kulturowe (filozofia, nauka, sztuka);
- kultura języka i norma językowa;
- wybrane informacje z historii telewizji.

Rozmowę nauczającą (pogadankę) stosuje się na początku lekcji jako

wprowadzenie lub formę utrwalania wiedzy albo w funkcji uporządkowania wiadomości uzyskanych na poprzednich zajęciach. Nauczyciel podczas rozmowy nauczającej powinien podkreślać najważniejsze zagadnienia, wprowadzać jasno zbudowane definicje i sprawdzać poziom rozumienia materiału przez uczniów.

Przykłady zagadnień, do których omówienia można wykorzystać pogadankę:

- antyczny rodowód teatru;
- komunikacja językowa i jej elementy;
- frazeologia we współczesnej reklamie.

Praca z tekstem podręcznika (z tekstem informacyjnym) dostarcza uczniom podstawowej wiedzy historyczno- i teoretycznoliterackiej oraz wiedzy o języku. Dzięki tej metodzie uczniowie rozwijają umiejętności rozumienia, zwłaszcza wtedy, gdy są ukierunkowani zadaniami podanymi przez nauczyciela lub umieszczonymi w podręczniku. Wykonując polecenia, ćwiczą różne operacje umysłowe i językowe.

Przykłady zagadnień, do których omówienia można wykorzystać pracę z tekstem podręcznika:

- współcześni twórcy filmowi;
- przymiotnik, przymiotniki złożone, przysłówki, stopniowanie przymiotników i przysłówków
- organizacja tekstu, budowa akapitu, spójność tekstu.

Opis w gimnazjum jest szczególnie przydatny jako metoda wyjaśniania znaczeń wyrazów wprowadzanych do języka uczniów. **Opowiadanie** zaś nadaje się np. do przybliżania biografii autorów omawianych tekstów.

2. Metody poszukujące

Metoda heurystyczna (heureza) polega na kierowaniu myśleniem i działaniami uczniów przez nauczyciela, który wymienia kolejne zadania, najczęściej mające formę pytań. Wykonywanie tych poleceń umożliwia uczniom odkrywanie krok po kroku i poszerzanie wiadomości oraz doskonalenie umiejętności. Heurzę najczęściej stosuje się do analizy i interpretacji utworów literackich oraz do wszystkich innych tekstów omawianych na lekcji, jak również do zagadnień nauki o języku.

Zdecydowanie lepsze efekty dydaktyczne przynosi odmiana heurezy – metoda programowania przez nauczyciela operacji językowych i umysłowych ucznia przez tworzenie systemów ćwiczeń (zadań). Według tej metody zbudowana jest większość zestawów poleceń do tekstów umieszczonych w podręczniku do kształcenia literackiego i kulturowego „Słowa na czasie”. Metoda programowania różni się od heurezy

nadawaniem większości poleceń formy zdań rozkazujących z orzeczeniami w 2. os. lp., np.: *przeczytaj, podkreśl, wypisz, policz, sformułuj*. Dzięki temu badanie tekstu przez uczniów jest wnikliwsze, ściślejsze i prowadzi ich do procesualnie narastającego rozumienia. Do rozumienia bowiem – o czym mówi lingwistyczna teoria nauki czytania – dochodzi się stopniowo za sprawą wielokrotnego obcowaniu z percypowanym tekstem. Zgodnie z tą zasadą poznawane są również dzieła niewerbalne. Metodę programowania stosuje się do wszystkich typów podręcznikowych tekstów oraz zagadnień – zarówno z zakresu teorii literatury, jak i nauki o języku. Umożliwia ona uczniowi aktywność badawczą i dochodzenie do wiedzy przez odkrywanie, gdyż zakłada rozpoczynanie od analizy różnych aktów mowy i zmierzanie ku uogólnieniom w postaci szkolnych definicji i regulek. Wartość tej metody polega na zapewnianiu pełnej podmiotowości ucznia oraz skutecznym rozwijaniu jego myślenia i języka.

Przykładowe zagadnienie, do którego omówienia można wykorzystać metodę heurystyczną:

- znaczenie Biblii i wiary w życiu współczesnego człowieka – zadania do utworu Romana Brandstaettera „Biblio, ojczyzno moja”:

1. *Odpowiedz, czy osobę mówiącą w wierszu „Biblio, ojczyzno moja” można utożsamiać z autorem. Podaj elementy biografii poety oraz fragmenty tekstu, które o tym świadczą.*

2. *Wyjaśnij jednym zdaniem, do kogo i z jakiego powodu zwraca się podmiot mówiący.*

3. *Źródłem jakich uczuć, wartości oraz umiejętności stała się dla osoby mówiącej w wierszu Biblia?*

4. *Wskaż w tekście uosobienie. Jakie cechy Biblii można odczytać dzięki zastosowaniu tego środka?*

5. *Jaki charakter nadają rozważaniom podmiotu mówiącego następujące słowa: „Moja wina, / Moja wina, / Moja bardzo wielka wina”?*

6. *Określ, do jakiego rodzaju liryki – pośredniej czy bezpośredniej – można zaliczyć wiersz „Biblio, ojczyzno moja”. Następnie zacytuj fragmenty utworu uzasadniające Twoją wypowiedź.*

7. *Wskaż w utworze anaforę. Po co poeta zastosował ten środek stylistyczny?*

8. *Opisz dzieło zamieszczone na s. 34. Wyjaśnij, w jaki sposób obraz ten nawiązuje do treści wiersza.*

Metoda hermeneutyczna jest szczególnie przydatna do analizy i interpretacji utworów poetyckich. Polega na badaniu tekstu bez odwoływania się do kontekstu historycznoliterackiego i biograficznego. Uczniowie i nauczyciel stawiają tekstowi

pytania i szukają na nie odpowiedzi. Dzięki temu odczytują znaczenia językowych struktur i odwołania intertekstualne, dochodząc do rozumienia utworu.

Przykładowe zagadnienie, do którego omówienia można wykorzystać metodę hermeneutyczną:

- oświecenie – epoka rozumu – zestaw hipotetycznych pytań do wiersza I. Krasickiego „Myszy” :

1. *Jaką radę dał myszom szczur? Co sądzisz na temat zaproponowanej przez niego strategii?*

2. *Alegoriami jakich postaw są w bajce szczur i kot?*

3. *Przeanalizuj budowę utworu „Myszy”. W tym celu odpowiedz na pytania.*

• *Z ilu wersów składa się wiersz?*

• *Jaka jest liczba sylab w poszczególnych wersach?*

• *Jaki rodzaj rymów występuje w utworze?*

4. *Określ funkcję dialogu w utworze.*

5. *Które słowa powtarzają się w wierszu? Jaka jest rola tego powtórzenia?*

6. *Co zostało skonstrastowane w bajce? Jaki efekt daje ten zabieg?*

7. *Jakie stereotypy wykorzystano w wierszu? Oceń, czy są one pozytywne, czy – negatywne.*

8. *Jaki obraz świata wylania się z bajki? Jakie wnioski można sformułować na tej podstawie?*

Metoda problemowa czyni z uczniów badaczy rozstrzygających samodzielnie lub w grupach dany dylemat, przy wykorzystaniu różnych źródeł informacji. Problem może być otwarty (tzn. jego rozwiązanie nie jest znane) lub zamknięty (jego rozwiązanie jest znane, ale nie uczniom).

Przykłady zagadnień, do których omówienia można wykorzystać metodę problemową:

- wojna a kryzys tożsamości człowieka;

- sposoby walki z agresją słowną;

- depresja jako choroba współczesnego człowieka, radzenie sobie ze smutkiem.

Metoda problemowa ma różne odmiany, np.: metoda *za* i *przeciw*, projekt, portfolio, mapa mentalna.

Metoda *za* i *przeciw* jest przydatna, gdy trzeba zanalizować problem z dwóch przeciwstawnych punktów widzenia, by podjąć decyzję akceptującą bądź odrzucającą konkretne rozwiązanie. Uczy dyskusowania, widzenia problemu z różnych perspektyw,

szanowania poglądów innych ludzi oraz negocjowania.

Przykłady zagadnień, do których omówienia można wykorzystać metodę *za i przeciw*:

- co jest ważne w życiu – *mieć* czy *być*?
- prasa tematyczna a portale tematyczne (wortale);
- dylematy artystów – elitarność czy poklask?

Metoda projektu znajduje zastosowanie przy rozwiązywaniu szerszych, czasochłonnych problemów, które zakresem mogą wykraczać poza jeden przedmiot. Dlatego szczególnie ważne staje się tu kierowanie działaniem uczniów przez nauczyciela. Metoda projektu może być realizowana indywidualnie lub grupowo. Uczy planowania pracy, samodzielności, przedsiębiorczości, gromadzenia informacji z różnych źródeł, sporządzania notatek i posługiwania się sposobami graficznego przedstawiania własnych pomysłów. Prezentacja wyników pracy nad projektem może mieć formę pisemną, graficzną (np. modelu, makiety, planu, folderu), inscenizacji, przemówienia lub gry dydaktycznej. Na zakończenie nauczyciel ocenia projekt na podstawie przyjętych na początku i znanych uczniom kryteriów.

Jeżeli praca nad projektem ma formę grupową, warto pamiętać o zachęcaniu każdego członka grupy do aktywności, niezależnie od posiadanej przez niego wiedzy czy umiejętności. Aby było to skuteczne, na początku można przeprowadzić test kompetencji i na jego podstawie oceniać postępy. Należy też wyraźnie przekazać klasie, że ocenie będzie podlegać m.in. to, czy wszyscy uczniowie mają przydzielone zadania i jak się z nich wywiązują. Powinno to spowodować bardziej równomierne rozłożenie obowiązków na uczniów zdolnych i słabych.

Przykłady zagadnień, do których omówienia można wykorzystać metodę projektu:

- etyka i rzetelność dziennikarska – przeanalizowanie artykułów prasowych z wybranych gazet i porównanie, w jaki sposób dziennikarze przekazują różne informacje;
- motywy biblijne w dzisiejszej literaturze i sztuce;
- słownictwo o ograniczonym zasięgu (wyrazy gwarowe, terminy naukowe, archaizmy i neologizmy, wyrazy rodzime i zapożyczone).

Za pomocą **mapy mentalnej** opracowuje się graficznie problem z wykorzystaniem pojęć, skojarzeń, haseł, rysunków i symboli. Dzięki temu porządkuje się informacje, a następnie przedstawia związki między nimi na plakacie, schemacie lub rysunku. Metoda ta sprzyja aktywizowaniu uczniów, ponieważ każda osoba w klasie ma możliwość wypowiedzenia się oraz przedstawienia własnych skojarzeń i pomysłów. Mapę mentalną stosuje się jako jedną z form notowania wyników rozwiązywania

problemu, powtarzania wiadomości bądź systematyzowania wiedzy, kształcenia myślenia i rozwijania słownictwa.

Przykłady zagadnień, do których omówienia można wykorzystać mapę mentalną:

- obraz epoki baroku – najważniejsze zjawiska historyczne, społeczne i kulturowe (filozofia, nauka, sztuka);
- internet jako źródło informacji i rozrywki;
- opis.

Portfolio to metoda, której nazwa pochodzi od włoskiego słowa *portafoglio*, oznaczającego skrzynkę do przenoszenia luźnych kartek. Metoda ta uczy wyszukiwania i segregowania wiadomości na jeden temat. Uczniowie przez określony czas przygotowują teczki z materiałami związanymi z podanym przez nauczyciela zagadnieniem. Uczą się wykorzystywać różne źródła informacji (np. prasę, encyklopedie, słowniki, internet), mogą też wymieniać się materiałami. Następnie podczas lekcji przedstawiają wyniki swojej pracy. Nauczyciel przy ocenie prac uwzględnia odpowiedni dobór materiałów do tematu (umiejętność odrzucania materiałów nieistotnych), pomysłowość oraz sposób prezentacji przed klasą.

Przykłady zagadnień, do których omówienia można wykorzystać portfolio:

- gatunki filmowe i kryteria ich klasyfikacji;
- język prasy, typy wypowiedzi prasowych;
- cechy dobrego stylu (prostota, zwięzłość, stosowność, jasność, obrazowość, dynamiczność); uzależnienie stylu od zastosowanego gatunku wypowiedzi.

Dyskusja i pochodzące od niej metody (np. dyskusja panelowa, dyskusja wielokrotna, burza mózgów, metaplan) pełnią ważną rolę w rozwoju sprawności językowej uczniów. Podstawową umiejętnością obywatela demokratycznego państwa powinno być bowiem publiczne zabieranie głosu, przedstawianie swoich poglądów, polemizowanie z wyrazicielami odmiennych zdań oraz przyczynianie się do rozstrzygnięcia dyskutowanych spraw.

Podczas debaty przeprowadzanej w klasie każdy uczeń ma prawo zabrać głos, pamiętając o zasadach rzeczowego dyskutowania. Nauczyciel pilnuje kulturalnego przebiegu rozmowy i tego, by uczniowie mówili wyłącznie na zadany temat. Uczący również może uczestniczyć w dyskusji i wypowiadać swoje opinie, czasami kontrowersyjne, by w ten sposób zaktywizować uczniów. Szczególnej uwagi wymagają osoby, które zazwyczaj nie zabierają głosu w czasie lekcji. Wówczas wskazane jest, żeby nauczyciel zwracał się bezpośrednio do tych uczniów, pytając, co sądzą na dany temat. Na zakończenie nauczyciel powinien przedstawić wnioski z przebiegu dyskusji.

Dyskusję panelową przeprowadzają wybrani uczniowie, występujący w roli ekspertów z danej dziedziny. Najpierw pojedynczo wygłaszają referaty przed klasą. W kolejnej fazie dyskutują między sobą, a pozostali uczniowie przysłuchują się im. Następnie do rozmowy włącza się publiczność, zadając pytania ekspertom. Warto określić maksymalny czas wypowiedzi, aby głos mogło zabrać jak najwięcej osób. Nauczyciel pełni rolę moderatora (osoby prowadzącej). Na początku formułuje temat spotkania i przedstawia ekspertów, a na dalszym etapie udziela głosu osobom z publiczności. Ponadto czuwa nad rzeczowym przebiegiem debaty, a jeśli to konieczne – kieruje ją na właściwy tor. Na zakończenie przedstawia najważniejsze wnioski z dyskusji. Moderatorem może być również odpowiednio przygotowany uczeń, jeżeli nauczyciel uzna, że wykona on zadanie właściwie.

Przykłady zagadnień, do których omówienia można wykorzystać dyskusję panelową:

- człowiek współczesny a człowiek renesansowy;
- kreowanie idoli przez kulturę popularną – ocena zjawiska;
- potęga mediów – konsekwencje sposobu poznawania świata za pośrednictwem mediów.

Dyskusja wielokrotna (dyskusja 66 lub Philips 66) polega na intensywnym analizowaniu danego zagadnienia w kilku sześciuosobowych zespołach przez sześć minut. Po upływie wyznaczonego czasu grupy spotykają się na wspólnej sesji i przedstawiają wszystkie pomysły. Następnie uczniowie ponownie dyskutują w zespołach nad usłyszczanymi koncepcjami, a po sześciu minutach powtarza się sesja zbiorowa, podczas której przedstawiciele grup prezentują wyniki swojej pracy. Proces ten powtarza się aż do osiągnięcia wyników zadowolających większość klasy.

Przykłady zagadnień, do których omówienia można wykorzystać dyskusję wielokrotną:

- funkcja stereotypów w przekazie prasowym, ocena tabloidów;
- sposoby radzenia sobie z bolesnymi wspomnieniami;
- między awangardą a masowym gustem.

Burza mózgów (gięda pomysłów) jest metodą zbiorowego rozwiązywania problemów. Składa się ona z dwóch części. Najpierw zapisuje się (np. na tablicy) wszystkie pomysły uczniów (nawet najbardziej zaskakujące i dziwne). W drugiej części wspólnie dokonuje się selekcji, oceniając poszczególne propozycje i wybierając najlepsze rozwiązania.

Dzięki tej metodzie młodzież rozwija swoją wyobraźnię. Uczniowie mają także możliwość modyfikowania cudzych pomysłów oraz podawania innych na zasadzie

skojarzenia. Ponadto przeprowadzanie burzy mózgów przebiega w sposób spontaniczny, najczęściej towarzyszy temu humor, co może być czynnikiem pobudzającym do aktywności nawet uczniów niechętnie zabierających głos.

Podczas burzy mózgów trzeba przestrzegać zasad dyskusji w grupie, takich jak:

- gdy jedna osoba mówi, pozostałe słuchają i nie przerywają jej;
- nie należy źle oceniać osoby, która się wypowiada;
- jedna osoba nie powinna mówić zbyt długo, żeby wystarczyło czasu na wypowiedzi innych;
- należy uzasadniać swoje opinie.

Przykłady zagadnień, do których omówienia można wykorzystać burzę mózgów:

- rola prasy;
- różne znaczenia pojęcia *dom*;
- czynniki kształtujące światopogląd młodzieży.

Metaplan pozwala na postawienie diagnozy sytuacji i znalezienie rozwiązania problemu indywidualnie lub grupowo. Stosując graficzny sposób zapisu kolejnych etapów analizy danego zagadnienia, uczniowie odpowiadają na umieszczone w tabeli pytania: *Jak jest?*; *Jak być powinno?*; *Dlaczego nie jest tak, jak powinno być?*. Następnie w ostatniej rubryce zapisują wnioski. Metoda ta uczy analizowania i oceniania różnych kwestii oraz wyrażania własnego zdania i dochodzenia do konkluzji.

Przykłady zagadnień, do których omówienia można wykorzystać metaplan:

- problemy współczesnej rodziny;
- niebezpieczeństwa cywilizacyjne i ich wpływ na życie człowieka;
- korzyści i zagrożenia związane z internetem.

3. Metody wdrażające do praktycznego działania

Metoda zajęć praktycznych umożliwia uczniom stosowanie wiedzy w praktyce. Dzięki określonym przez program nauczania wiadomościom z nauki o języku, praktycznej stylistyki, teorii i historii literatury oraz ortografii uczeń wypowiada się ustnie i pisemnie, słucha i czyta ze zrozumieniem, analizuje i interpretuje różne typy tekstów. W wyniku organizowanych przez nauczyciela działań staje się więc autorem konkretnego wytworu, np. opowiadania, opisu, rozprawki. Elementy tej metody występują łącznie z metodami wymienionymi wcześniej. Przykładem tego może być tworzenie mówionych tekstów podczas dyskusji.

Przekład intersemiotyczny polega na wytworzeniu tekstu opisującego dzieło

plastyczne lub na wykonaniu ilustracji do utworu literackiego.

Przykłady zagadnień, do których omówienia można wykorzystać przekład intersemiotyczny:

- biblijny oraz mityczny obraz Boga, świata i człowieka;
- wizerunek śmierci dawniej i dziś;
- idealizacja jako sposób postrzegania świata.

4. Metody oglądowe

Drama to metoda związana z teatrem i aktorstwem, umożliwiająca przyswajanie wiedzy przez zabawę i działanie. Służy obserwacji zachowań ludzkich i wynikających z nich problemów. Jej celem jest wczucie się w przeżycia, poglądy i zachowania osób, których role są odgrywane. W dramie, podobnie jak w burzy mózgów (giełdzie pomysłów), można wykorzystać naturalną spontaniczność uczniów oraz ich chęć do aktywnego działania.

Drama rozwija wyobraźnię, pomysłowość, zdolności artystyczne i motorykę ciała. Pomaga kształtować zdolność empatii i postawę tolerancji wobec innych. Dzięki tej metodzie uczniowie zdobywają umiejętność rozróżniania emocji oraz ich okazywania lub ukrywania, a także poznają różnorodne role społeczne.

W dramie można wyodrębnić kilka technik. Należą do nich: stop-klatka, wejście w rolę, inscenizacja improwizowana, udawana fotografia, zabawa w muzeum, wywiad oraz rzeźba.

Przykłady zagadnień, do których omówienia można wykorzystać dramę:

- słowo, gest, ruch – aktorskie środki ekspresji;
- optymizm i pesymizm – dwie postawy wobec świata;
- dawne i obecne sposoby wyrażania uczuć.

Wycieczka jest metodą, która dostarcza okazji do rozwijania wiedzy o świecie, rozbudza potrzebę uczestniczenia w życiu kulturalnym i obcowania ze sztuką oraz integruje klasowy zespół. W miarę możliwości należy organizować wycieczki do miejsc związanych z życiem pisarzy bądź twórców kultury, do cennych zespołów architektonicznych i muzeów, a także w celu obejrzenia wystaw, przedstawień teatralnych (również dla poznania teatru od kulis), operowych, baletowych, wysłuchania koncertów. Przed każdą wycieczką nauczyciel powinien przedstawić klasie informacje o jej celu i korzyściach (mogą to zrobić wyznaczeni uczniowie), a także przypomnieć o odpowiednim zachowaniu.

Przykłady zagadnień, do których omówienia można wykorzystać wycieczkę:

- obraz epoki średniowiecza: najważniejsze zjawiska historyczne, społeczne i kulturowe (filozofia, nauka, sztuka);
- sztuka jako skarbnica kultury regionalnej i narodowej;
- czynniki współtworzące fenomen teatru.

V. Zakładane osiągnięcia uczniów

Zakładane osiągnięcia uczniów zostały sformułowane w oparciu o cele kształcenia i wychowania. Mają pomóc nauczycielom zarówno w planowaniu pracy, jak i w ocenie postępów uczniów.

Osiągnięcia podzielono na dwie grupy – odnoszące się do wiedzy i umiejętności oraz do postaw. Wśród osiągnięć dotyczących wiedzy i umiejętności wyszczególniono cztery obszary: A. Odbiór tekstów kultury, w tym szczególnie tekstów literackich; B. Umiejętności nadawcze – wypowiedanie się w mowie i piśmie; C. Świadome posługiwanie się językiem ojczystym; D. Samokształcenie. W poszczególnych obszarach ustalone zostały osiągnięcia podstawowe, które powinny stać się udziałem każdego ucznia kończącego III etap kształcenia, oraz osiągnięcia ponadpodstawowe.

W praktyce szkolnej uczeń, którego wiedza i umiejętności nie wykraczają poza poziom podstawowy, może otrzymać najwyżej ocenę dostateczną. Aby uzyskać ocenę wyższą, uczeń musi wykazać się wiedzą i umiejętnościami określonymi jako ponadpodstawowe.

Osiągnięcia dotyczące postaw wskazują kierunek działań wychowawczych, które mogą być realizowane w ramach przedmiotu *język polski* i nie podlegają podziałowi na poziomy.

W zakresie wiedzy i umiejętności

A. Odbiór tekstów kultury, w tym szczególnie tekstów literackich

Umiejętność	Zakładane osiągnięcia ucznia	
	podstawowe	ponadpodstawowe
słuchanie	Uczeń: - słucha uważnie - zapamiętuje najważniejsze informacje - przy pomocy nauczyciela przetwarza funkcjonalnie słyszana wypowiedź dla pełnego jej zrozumienia - odczytuje informacje zawarte w znakach niewerbalnych (mimika, mowa ciała) - stara się zrozumieć intencje	Uczeń: - hierarchizuje zapamiętane informacje oraz uzupełnia na podstawie kontekstu i sytuacji informacje opuszczone przez nadawcę - posiada nawyk funkcjonalnego przetwarzania słyszanych wypowiedzi dla pełnego ich zrozumienia - wykorzystuje informacje zawarte w znakach niewerbalnych - rozumie intencje nadawcy (aprobatę, dezaprobatę, negację, prowokację)

	<p>nadawcy</p> <ul style="list-style-type: none"> - słucha z empatią - ocenia zgodność słyszanej wypowiedzi z prawdą - na polecenie nauczyciela słucha tekstów artystycznych w funkcji estetycznej 	<ul style="list-style-type: none"> - żywo reaguje na słyszane teksty - jest wyczulony na perswazję, agresję słowną, kłamstwo i manipulację językową, ocenia zgodność wypowiedzi z prawdą - dzieli się wrażeniami po zapoznaniu się z tekstami artystycznymi w funkcji estetycznej
czytanie ze zrozumieniem	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - przy pomocy nauczyciela dochodzi do rozumienia czytanego tekstu na poziomie wyrazu, zdania, akapitu, większych całości kompozycyjnych - rozumie dosłowne znaczenie całego tekstu - przy pomocy nauczyciela dochodzi do zrozumienia sensów naddanych tekstu literackiego (i innych) - stara się sformułować ideę czytanego tekstu - wyszukuje w dziele literackim wskazane środki stylistyczne i określa ich funkcje - czyta proste teksty informacyjne o charakterze poznawczym (np. artykuły z podręcznika) i praktycznym (np. proste instrukcje, polecenia) - odnajduje wartości estetyczne dzieła wskazane przez nauczyciela - przy pomocy nauczyciela rozpoznaje wypowiedzi argumentacyjne - odczytuje dodatkowe informacje z przypisów i stara się je wykorzystać do zrozumienia czytanego tekstu 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - samodzielnie dochodzi do rozumienia czytanego tekstu na poziomie wyrazu (np. odczytuje znaczenie wyrazu na podstawie kontekstu), zdania (np. wskazuje zdania kluczowe), akapitu (np. wyjaśnia znaczenie akapitu dla struktury całości), większych całości kompozycyjnych - odczytuje sensy naddane tekstów literackich (i innych) - samodzielnie odkrywa idee tekstów - wykorzystuje wiedzę teoretycznoliteracką przydatną dla zrozumienia tekstu - czyta teksty informacyjne o charakterze poznawczym (np. artykuły popularnonaukowe) i praktycznym o różnym stopniu trudności - czyta dla przyjemności - ocenia czytane teksty - wskazuje w wypowiedzi tezę, argumenty i wnioski - samodzielnie wykorzystuje dodatkowe informacje z przypisów do zrozumienia tekstu
czytanie ciche	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - świadomie ćwiczy rozpoznawanie coraz dłuższych grup wyrazowych jednym rzutem oka - pracuje nad eliminacją ruchów wstecznych oka i ruchów artykulacyjnych - czyta cicho dość szybko 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - jednym rzutem oka obejmuje duże odcinki tekstu (ok. 5–7 wyrazów) - nie wykonuje podczas czytania niepotrzebnych ruchów wstecznych oka i ruchów artykulacyjnych - czyta cicho w szybkim tempie
czytanie głośne	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - po uprzednim przygotowaniu czyta głośno trudny tekst z zachowaniem poprawności artykulacyjnej, poprawnej linii melodycznej - przy pomocy nauczyciela przygotowuje interpretację głosową 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - poprawnie czyta głośno bez przygotowania - samodzielnie przygotowuje interpretację głosową tekstu literackiego

	tekstu literackiego	
„czytanie” dzieł sztuki posługujących się kodem pozajęzykowym (malarstwo, rzeźba, architektura, muzyka, teatr, opera, film, komiks)	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna podstawowe wyróżniki kodów pozajęzykowych różnych dziedzin sztuki (malarstwa, rzeźby, architektury, muzyki itp.) - przy pomocy nauczyciela odczytuje idee tekstów kultury posługujących się kodem pozajęzykowym - uczestniczy w przygotowanych przez szkołę (i inne środowiska) spotkaniach z dziełami sztuki - wyraża własne opinie na temat dzieł sztuki, próbuje formułować oceny - spostrzega synkretyczny charakter kodów różnych tekstów kultury 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wykorzystuje wiedzę o podstawowych wyróżnikach kodów pozajęzykowych do interpretacji dzieł sztuki (malarstwo, rzeźba, architektura, muzyka itp.) - samodzielnie dochodzi do odkrycia idei tekstów kultury posługujących się kodem pozajęzykowym - poszukuje kontaktu z dziełami sztuki - wyraża własne opinie, formułuje oceny na temat dzieł sztuki, uzasadnia swoje stanowisko - odczytuje funkcje poszczególnych elementów kodu o charakterze synkretycznym

B. Umiejętności nadawcze – wypowiedzianie się w mowie i piśmie

Umiejętność	Zakładane osiągnięcia ucznia	
	podstawowe	ponadpodstawowe
mówienie	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - posługuje się poprawną wymową - pracuje nad dykcją - zachęcany i kontrolowany przez nauczyciela wykorzystuje środki ekspresji żywej mowy - przy niewielkiej pomocy przygotowuje interpretację głosową tekstu własnego i cudzego - nawiązuje kontakt językowy z innymi, zgodnie z konwencjami różnych sytuacji i norm kultury - zachowuje życzliwą postawę w kontaktach z innymi - rozmawia z różnymi osobami na wybrane tematy - zna zasady uczestnictwa w dyskusji i stara się je stosować - przedstawia własne zdanie na określony temat - przygotowuje i wygłasza krótką wypowiedź (życzenia, podziękowanie) - wie, jakie znaczenie mają pozajęzykowe środki wyrazu (gest, mimika itp.) 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - posługuje się poprawną dykcją - świadomie i zgodnie z potrzebą wykorzystuje środki ekspresji żywej mowy - poprawnie interpretuje głosowo teksty własne i cudze - skutecznie nawiązuje kontakt językowy z innymi, zgodnie z konwencjami różnych sytuacji i norm kultury - podczas kontaktu językowego jest nastawiony na rozmówcę - ciekawie rozmawia z różnymi osobami na dowolne tematy - stosuje zasady uczestnictwa w dyskusji - potrafi grzecznie i stanowczo bronić własnego zdania - przygotowuje i wygłasza dłuższą wypowiedź na zadany temat (referuje zagadnienie) - korzysta z pozajęzykowych środków wyrazu (gest, mimika itp.) w procesie komunikacji

pisanie	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - przy pomocy nauczyciela dokonuje redakcji tekstu napisanego ręcznie i na komputerze - świadomie pracuje nad ortograficzną poprawnością własnych tekstów - korzysta na polecenie nauczyciela ze słowników (ortograficznego, języka polskiego, poprawnej polszczyzny, wyrazów obcych, frazeologicznego, synonimów i antonimów oraz szkolnego słownika terminów literackich) - poprawnie buduje zdania - stara się świadomie budować spójne teksty - tworzy przewidziane programem formy wypowiedzi (także użytkowe) - zna różnice między językiem pisanym a językiem mówionym i wskazuje cechy tych odmian w tekstach - pracuje nad budowaniem indywidualnego stylu wypowiedzi 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - samodzielnie dokonuje redakcji tekstu napisanego ręcznie i na komputerze - opanował nawyk pisania ortograficznego (w zakresie pisania wyrazów z własnego czynnego słownika) - posiada nawyk korzystania ze słowników (ortograficznego, języka polskiego, poprawnej polszczyzny, wyrazów obcych, frazeologicznego, synonimów i antonimów oraz szkolnego słownika terminów literackich) - opanował biegle operacje zdaniotwórcze, wykorzystuje synonimię składniową - buduje spójne teksty, dobierając wyrażenia językowe zależnie od treści i funkcji tekstu - podejmuje samodzielne próby pisarskie także w zakresie form nieobjętych programem nauczania (np. poznanych na zajęciach pozalekcyjnych) - przekłada wypowiedź mówioną na pisaną i odwrotnie z zachowaniem różnic między obiema odmianami języka - posługuje się stylem zindywidualizowanym
---------	---	---

C. Świadome posługiwanie się językiem ojczystym

Umiejętność	Zakładane osiągnięcia ucznia	
	podstawowe	ponadpodstawowe
zasób języka	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rozumie konieczność bogacenia własnego języka - zachęcany i kierowany przez nauczyciela, pracuje nad poszerzaniem zasobu słownictwa - wykorzystuje coraz więcej struktur składniowych 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dba o poszerzanie własnego zasobu leksykalnego (samodzielnie poszukuje znaczeń wyrazów nowych, szuka synonimicznych sposobów wyrażania tej samej treści)

nauka o języku	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opanował przewidzianą programem wiedzę o języku z zakresu fonetyki, fleksji, słowotwórstwa, składni, stylistyki, historii języka - rozpoznaje kategorie gramatyczne i wyjaśnia ich znaczenie - wykorzystuje wiedzę o języku do tworzenia tekstów własnych (mówionych i pisanych) - stosuje wiedzę o języku przy czytaniu tekstów literackich, zwłaszcza dawnych - ma świadomość zmienności języka 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - świadomie wykorzystuje wiedzę z zakresu nauki o języku do tworzenia własnych tekstów - świadomie operuje strukturami gramatycznymi dla osiągnięcia zamierzonych funkcji wypowiedzi
poprawność językowa	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dostrzega u siebie i innych błędy w posługiwaniu się językiem, stara się je korygować 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - świadomie i refleksyjnie posługuje się językiem w różnych sytuacjach mówienia

D. Samokształcenie

Umiejętność	Zakładane osiągnięcia ucznia	
	podstawowe	ponadpodstawowe
planowanie pracy	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - regularnie odrabia zadane prace domowe, przygotowuje się do lekcji zgodnie z zaleceniami nauczyciela 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> - samodzielnie planuje pracę własną, wykorzystując wiedzę o swoim charakterze, rodzaju pamięci itp.
dobór technik uczenia się	<ul style="list-style-type: none"> - stosuje techniki uczenia się zalecane w szkole 	<ul style="list-style-type: none"> - poszukuje własnych technik uczenia się, wykorzystując przy tym wiedzę z zakresu psychologii uczenia się
poszukiwanie wiedzy	<ul style="list-style-type: none"> - korzysta ze wskazanych przez nauczyciela źródeł wiedzy, przede wszystkim z zasobów biblioteki 	<ul style="list-style-type: none"> - korzysta z różnych źródeł wiedzy i samodzielnie ich poszukuje
ocena wiedzy własnej	<ul style="list-style-type: none"> - bazuje na ocenie nauczycieli, stara się sprostać wymaganiom stawianym przez szkołę - prosi o pomoc w razie potrzeby 	<ul style="list-style-type: none"> - analizuje przyczyny swoich sukcesów i porażek, a wnioski wykorzystuje do planowania pracy - zdaje sobie sprawę, że wartością dla niego jest wiedza, a nie ocena

W zakresie postaw

Uczeń:

- posiada potrzebę rozumienia świata i siebie, dąży do poznania siebie;
- pracuje nad kształtowaniem swojego charakteru, ma świadomość swoich mocnych i słabych stron;
- przyjmuje odpowiedzialność za swoje słowa i czyny;

- świadomie buduje swój system wartości, wyraźnie rozgranicza dobro od zła;
- rozumie wartość nauki, odpowiedzialnie kieruje swoim rozwojem intelektualnym;
- szanuje innych, rozumie i akceptuje odmienność;
- współpracuje z innymi;
- czuje się związany z własnym krajem, regionem, szanuje dorobek kulturalny narodu i przyrodę ojczystą;
- ma świadomość swojego uczestnictwa w kulturze europejskiej.

VI. Propozycja kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć uczniów

Ocenianie osiągnięć polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu oraz postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych zawartych w programie nauczania, które wynikają z podstawy programowej.

Ocenianie pełni funkcję diagnostyczną oraz klasyfikacyjną i ma następujące cele dydaktyczne:

- poinformowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych i jego postępach w tym zakresie;
- pomoc uczniowi w rozwoju jego uzdolnień i zainteresowań;
- motywowanie ucznia do dalszych postępów w nauce;
- dostarczenie rodzicom (prawnym opiekunom) i nauczycielom informacji o postępach, trudnościach w nauce oraz specjalnych uzdolnieniach ucznia;
- umożliwienie nauczycielom doskonalenia organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej.

Oceny dzieli się na:

- bieżące (częstkowe),
- klasyfikacyjne śródroczne,
- klasyfikacyjne końcoworoczne.

Oceniając wiedzę i umiejętności ucznia, nauczyciel może skorzystać z proponowanych kryteriów odnoszących się do sześciostopniowej skali ocen.

Stopień celujący (6)

Uczeń wykonał większość zadań dodatkowych, a jego wiedza i umiejętności znacznie wykraczają poza poziom programu ogólnego. Jest twórczy, aktywny i sumienny. Interesuje się przedmiotem i rozwija się indywidualnie. Osiąga także sukcesy w konkursach i olimpiadach przedmiotowych.

Stopień bardzo dobry (5)

Uczeń opanował pełny zakres wiedzy i umiejętności. Sprawnie posługuje się zdobytymi wiadomościami i korzysta z różnych źródeł informacji. Jest samodzielny, aktywny i sumienny.

Stopień dobry (4)

Uczeń opanował treści istotne w strukturze przedmiotu i sprawnie stosuje wiadomości w sytuacjach typowych. Jest sumienny i dość aktywny. Potrafi samodzielnie rozwiązać typowe zadania.

Stopień dostateczny (3)

Uczeń opanował najważniejsze treści przedmiotowe oraz posiada proste, uniwersalne umiejętności rozwiązywania problemów typowych o średnim stopniu trudności. Jest dość sumienny i raczej aktywny.

Stopień dopuszczający (2)

Uczeń opanował treści przedmiotowe na poziomie koniecznym do dalszej edukacji. Zazwyczaj wykonuje proste, typowe zadania, a także rozwiązuje problemy o niskim stopniu trudności, powtarzające się w procesie edukacji. W miarę regularnie odrabia zadane prace, choć niektóre błędnie. Potrafi uczestniczyć w pracy na lekcji.

Stopień niedostateczny (1)

Uczeń nie zdobył podstawowych wiadomości i umiejętności niezbędnych do dalszego kształcenia. Nie interesuje się procesem dydaktycznym, nie uczestniczy w lekcji, jak również nie odrabia zadanych prac i lekceważy podstawowe obowiązki szkolne.

Ocenie podlegać mogą następujące formy pracy i dokonania ucznia:

- test kompetencyjny – dotyczy przedmiotów kontynuowanych ze szkoły podstawowej,
- wypracowanie,
- kartkówka (obejmująca niewielką partię materiału i trwająca nie dłużej niż 15 minut),
- praca klasowa (obejmuje niewielką partię materiału i trwa co najmniej 1 godzinę lekcyjną),
- sprawdzian pisemny (obejmuje dział programowy i trwa co najmniej 1 godzinę lekcyjną),

- test,
- zadanie domowe,
- aktywność na zajęciach,
- odpowiedź ustna,
- dyskusja,
- referat,
- praca w grupach,
- praca samodzielna,
- praca pozalekcyjna, np. konkurs, olimpiada,
- ćwiczenie praktyczne,
- pokaz,
- prezentacja,
- projekt,
- wykonanie pomocy dydaktycznych.

W przypadku prac pisemnych ocenie podlegają:

- zrozumienie i realizacja tematu,
- zawartość merytoryczna,
- kompozycja,
- styl i język.

Oceniając odpowiedź ustną ucznia, należy uwzględnić następujące kryteria:

- poziom merytoryczny wypowiedzi,
- umiejętność przekazania wiedzy,
- sprawność wypowiedzenia się,
- styl prezentacji,
- elastyczne reagowanie na pytania dodatkowe, zadawane przez nauczyciela i innych uczniów.

Przy wystawianiu oceny końcowej można przyjąć następujące wyznaczniki:

- wiedza,
- umiejętności,
- systematyczność,
- aktywność,
- samodzielność.

Niezmiernie istotne jest, aby sprawdzanie osiągnięć i postępów uczniów odznaczało się:

- obiektywizmem,

- indywidualizacją wymagań,
- konsekwencją,
- systematycznością,
- jawnością.

VII. Materiały dydaktyczne

Program nauczania wyznacza kierunki i sposoby nauczania. Natomiast konkretną realizacją koncepcji przedstawionej w niniejszym programie są podręczniki „Słowa na czasie”. Publikacje zawierają:

- wstęp zapoznający z tematyką danego bloku (wyznaczający ramę tematyczną dla tekstów zamieszczonych w bloku);
- utwory literackie, teksty publicystyczne oraz teksty z różnych dziedzin humanistyki (filozofii, historii itp.) odpowiednio dobrane do wyznaczonej specyfiki bloku, opatrzone wyjaśnieniami trudnych wyrazów w przypisach lub „Nowych słowach”;
- fotografie tematyczne i reprodukcje dzieł sztuki nawiązujące do tekstów;
- komentarze do wybranych utworów wskazujące określony kontekst (historyczny, biograficzny, filozoficzny, religijny, literacki, plastyczny, muzyczny, regionalny);
- niezbędne pojęcia z zakresu teorii literatury oraz nauki o języku zamieszczone pod hasłem „Ważna wiadomość”;
- zestawy różnorodnych ćwiczeń do poszczególnych tekstów (m.in.: wprowadzające, służące analizie i interpretacji, wykorzystujące metody i techniki aktywizujące);
- informacje dodatkowe i ciekawe wiadomości związane z danym utworem („Ciekawostka”, „Warto wiedzieć”);
- liczne ćwiczenia z zakresu nauki o języku, zróżnicowane pod względem trudności i formy graficznej (tabele, schematy, diagramy), z wykorzystaniem utworów literackich i tekstów publicystycznych, zdjęć i rysunków;
- specjalnie oznaczone zagadnienia dotyczące poprawności i kultury języka: „Językowy savoir-vivre”) – przy komunikacji językowej oraz wiadomości z zakresu ortografii i interpunkcji oraz błędów językowych „Piszę poprawnie” – przy nauce o języku;
- szczegółowe instrukcje oraz ćwiczenia uczące krok po kroku tworzenia poszczególnych form wypowiedzi;
- podsumowania i sprawdziany wiadomości z części literacko-kulturowej i z części językowej rozdziału („Uporządkuj swoją wiedzę” – mapy myśli oraz „Sprawdź swoją wiedzę i umiejętności”);
- propozycje dodatkowych lektur i filmów.